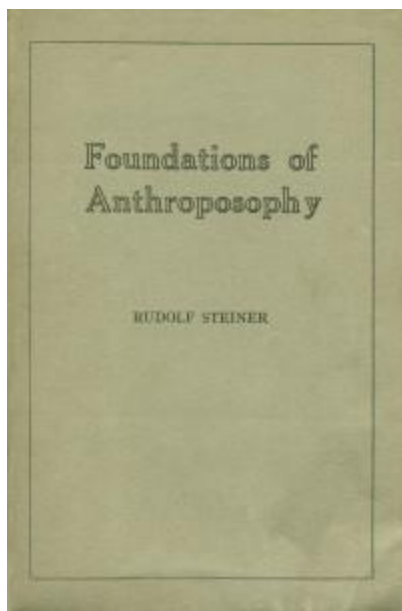

Основи на антропософията

GA 79

Рудолф Щайнер

Тази книга е първо издание на три лекции, номера 3, 5 и 7 от общо 8 лекции, изнесени в Кристиания (Осло) в края на есента на 1921 г. Те са от поредицата лекции, озаглавена „Реалността на висшите светове“, публикувана на немски като „*Die Wirklichkeit der Hoeheren Welten*“ (том 79 в библиографския преглед).

Аз. <u>Основи на антропософията</u>	28 ноември 1921 г.
II. <u>Човекът в светлината на антропософията</u>	29 ноември 1921 г.
III. <u>Световното развитие в светлината на антропософията</u>	1 декември 1921 г.

I. Основи на антропософията

В три лекции искам да ви направя преглед на това, което Антропософията казва за човека и неговата връзка с Вселената. Вселената и човекът несъмнено са двата най-важни проблема, защото те обхващат всеки въпрос, свързан с науката и живота, всеки проблем от най-голямо и най-малко значение.

В естеството на тези проблеми се крие, че по отношение на тях аз трябва да се огранича до антропософския хоризонт, тоест до нещата, свързани с големите житейски проблеми на човешкото съществуване, които надхвърлят знанията, получени чрез сетивното възприятие, и които се намират отвъд сферата на обикновената наука.

Що се отнася до човешкото същество, себепознанието несъмнено е проблем, който трябва да ни интересува най-много. Защото, за да придобием основа и твърда позиция в живота, първо трябва да придобием представа за собствената си природа. И трябва да се каже, че във всички времена хората са се стремели да придобият знание за вселената, защото са знаели, че мистериите на световната еволюция са свързани със собственото човешко същество; те са знаели, че могат да научат нещо за човешкото същество само като се стремят да узнаят какво е способна да им даде вселената, вселената, от която човешкото същество е част.

Освен това, не може да се отрече, че във връзка с познанието за човека и вселената, съвременните хора проявяват дълбок интерес към всичко, което надхвърля обикновената наука, и можем да кажем, че сега се правят безброй опити да се надхвърли сферите на обикновената наука, за да се изследва какво се крие отвъд раждането и смъртта, отвъд света, който може да бъде проумен чрез обикновеното сетивно възприятие и чрез разбирането, което се основава на него.

В последно време можем да наблюдаваме преди всичко, че има научни изследователи, които по много начини се стремят да надхвърлят посочените по-горе сфери, и като въведение нека спомена няколко поразителни концепции на съвременните изследователи, примери, които доказват, че живият интерес към проблемите, които ще бъдат тема на моите три лекции, наистина съществува, но които същевременно доказват колко е трудно, дори за хора, добре запознати с науката, да проникнат в сферата на душата и духа. Тъй като не искам да говоря абстрактно, нека веднага да продължа с конкретни примери.

Един немски учен, който работил усилено, за да открие как да проникне в свръхсетивната природа на душата и как да изследва влиянието, упражнявано от свръхсетивната природа на душата върху физическата природа на тялото, се опитал да даде много примери от своя медицински и научен опит, показващи влиянието на душата, влиянието на несъмнено психическа същност върху тялото. Ярък пример, съдържащ се в една от книгите, написани от този лекар и учен на име Шлайх, когото лично познавах добре, е следният. Той описва пациент, който дошъл при него в

състояние на силно вълнение, защото в кабинета си убодел кожата с мастилено писец. Лекарят успял да установи, че това е съвсем незначителна драскотина. Но пациентът бил под заблудата, че това убождане с мастилено писец му е причинило отравяне на кръвта и че ще трябва да умре, ако ръката му не бъде ампутирана, и той умолявал лекаря да ампутира ръката му, ръката му, възможно най-бързо. Лекарят можеше само да му каже да бъде спокоен, че след няколко дни ще се оправи и че няма от какво да се страхува. Като отговорен лекар, той трябваше да му каже това и, разбира се, не можеше да му ампутира ръката.

Но пациентът не бил доволен. Той отишъл при друг лекар, който му казал абсолютно същото и също отказал да му ампутира ръката. Шлайх въпреки това бил нервен, защото бил запознат с душевните настроения, и затова на следващия ден попитал как се чувства пациентът и му казали, че мъжът е починал.

Аутопсията не разкри никакви следи от отравяне на кръвта или подобни симптоми. Това беше изключено. И все пак пациентът беше починал.

Във връзка с този случай Шлайх отбелязва: Смърт, причинена от радикално самовнушение.

Пациентът е имал фикс идеята, че трябва да умре; това е било изключително радикално самовнушение и той наистина е умрял под негово влияние.

Това е твърдението на един изследовател, добре запознат с всички естественонаучни методи, с всички медицински методи. Той съобщава за този случай, за да покаже чисто психическо влияние, т.е. влиянието на мисълта върху телесните процеси, влияние, което според Шлайх показва, че в резултат на това е настъпила смъртта.

Шлайх споменава много други случаи, по-малко забележителни и радикални, за да докаже, че е възможно да се наблюдава душата, живееща в мисли, чувства, усещания и волеви импулси, и че душата наистина може да влияе на тялото. Той иска да опише, така да се каже, влиянието на свръхсетивното върху физическото. Друг случай е описан от далеч по-виден учен, сър Оливър Лодж. Сър Оливър Лодж загубил сина си Реймънд в последната война. Той паднал на белгийско-германската граница и Оливър Лодж, който отдавна бил почувствал желание да построи мост, водещ от сетивно-природонаучната сфера към свръхсетивната сфера, бил дълбоко развълнуван от загубата на любимия си син. Чрез много инциденти, които не са пряко свързани с този въпрос и които не е необходимо да разказвам, той бил подтикнат да използва медиумичната сила на определен човек, за да влезе във връзка с починалата душа на сина си Реймънд.

Когато подобен случай възникне в обикновените спиритични кръгове, не е необходимо да се разглежда сериозно, защото е известно колко ненаучни са тези срещи и колко аматорски и ненаучно се преценяват и разследват подобни случаи в тях. Но въпросът трябва да се вземе по-сериозно, когато имаме работа с един от най-великите съвременни учени, с човек, толкова добре запознат с сферата на

външните, естественонаучни изследвания и толкова добре запознат с научните методи. Ето защо книгата на Оливър Лодж за духовните му отношения със сина му Реймънд е направила толкова дълбоко впечатление на света.

При прочитането на тази книга веднага усещаме, че е написана от човек, който не подхожда повърхностно към изследването на подобни неща, а от съвестен и отговорен учен. Дори в други неща, които няма да споменавам тук, може да се види, че Оливър Лодж прилага в тази област същия начин на мислене, същия научен метод, който е свикнал да прилага в своята физическа лаборатория. Реалните факти, които той разказва и които, може да се каже, с право са произвели толкова дълбоко впечатление у всички, които са чели книгата на сър Оливър Лодж, са следните:

Чрез въпросния медиум, на Оливър Лодж и няколко други хора, присъстващи на сеансите, било казано, че синът му, тоест душата, духът на сина на Оливър Лодж, желае да опише сцена, разиграла се на белгийско-германската граница малко преди смъртта си, и медиумът разказал, че Реймънд Лодж е направил снимка и е описал това действие подробно. Изрично било посочено, че са направени две снимки; тези две снимки били внимателно описани и било обърнато внимание на факта, че на втората снимка синът на сър Оливър Лодж е имал малко по-различна поза от тази на първата.

Когато тези съобщения бяха направени в Лондон чрез медиума (сър Оливър Лодж го описва така, че човек наистина да може да види - подчертавам това изрично - че е взел всички възможни научни предпазни мерки), по времето, когато тези експерименти бяха проведени, никой в Лондон не знаеше нищо за тези снимки, нито че са били направени. След като проучи всички факти, сър Оливър Лодж стигна до заключението, че ако това съобщение е вярно, то може да дойде само от неговия син, от самия починал син.

Всъщност, след две или три седмици, снимките, които никой преди това не беше виждал, наистина пристигнаха в Лондон. Те съответстваха на описанието, дадено от медиума, или, както вярваше сър Оливър Лодж, на описанието, дадено от душата на сина му. Дори един учен би могъл да види в този факт, за начало, може да се каже, „*experimentum cruris*“. Никой в Лондон не би могъл да види снимките. Оказа се, че описанието е правилно дори по отношение на факта, че са направени две снимки и че втората показва разлика. Фотографът е направил снимката на групата, която включваше Реймънд Лодж, два пъти и за втората снимка е изместил малко фотоапарата си. Всичко това е било описано точно. Един съвестен учен не би могъл да намери и най-малката причина да поставя под въпрос комуникацията на медиума.

Двата радикални случая, които ви описах, показват, че копнежът, голямото желание на безспорно сериозните съвременни учени ги кара да търсят знание, което надхвърля фактите, разкрити от обикновените външни научни изследвания.

Но този, който говори за основите на антропософското изследване, този, който говори от антропософска гледна точка, трябва да обърне внимание на факта, че методите на това изследване се различават от тези, възприети дори от такива сериозно мислещи учени. Защото, по отношение на научния начин на мислене и научния манталитет, основите на антропософското изследване (надявам се, че моите три лекции ще ви изяснят нещата от всякакъв аспект) трябва да бъдат по-строги и по-съвестни от всички други, дори в сравнение с такива строги учени като гореспоменатите. И този, който се осмелява да критикува такива велики учени, може би е първо призван да прецени и да обясни много по-голямата сигурност, съставляваща основата на антропософията, която толкова често е обвинявана в разпространение на фантастични представи; тази сигурност, дадена от антропософията, е много по-голяма от тази, предавана от най-съвестните научни изследователи на настоящето. За да покажа критичното отношение, сериозния и истински научен характер на антропософията и нейните основи, нека първо изложа критичните възражения, които могат да бъдат повдигнати срещу научните интерпретации, дадени в двата гореспоменати примера.

Нека сега започна с тези неща, защото във връзка с днешната тема последните ми две лекции вече съдържаха много [*25 ноември . Реалността на висшите светове. 26 ноември. Пътища към познанието на висшите светове .*] обяснения, така че основните факти са известни на огромното мнозинство от присъстващите; позволете ми затова накратко да осветля нещата, които вече ви бяха обяснени, от друг ъгъл.

Следното възражение трябва да бъде повдигнато по отношение на Шлайх и неговия случай на „смърт чрез самовнушение“. Моля, приемерте това, като начало, като просто критично възражение, показващо как биха могли да се разглеждат и нещата! Нека предположим, че човекът, който е убодел ръката си с мастилено писеца и е вярвал, че има отравяне на кръвта, всъщност е имал някакъв неизвестен вътрешен дефект, така че внезапната смърт по естествена причина би настъпила във всеки случай през нощта след инцидента. Такива случаи на внезапна смърт наистина съществуват. От друга страна, всички, които сериозно изследват какво може да се постигне чрез укрепване и интензифициране на човешките когнитивни сили, в посоката, която се опитам да посоча през последните няколко дни, знаят, че някои неопределени душевни сили могат да бъдат доведени до особен връх чрез някои аномални условия, чрез – може наистина да се каже – аномални патологични състояния. Такива случаи несъмнено съществуват и са критично описани в книги, така че всеки може да ги изпита, когато човешката воля (и ще видим как това е възможно) се трансформира и по този начин достигне когнитивна сила. Тъй като човешката воля е насочена към бъдещето, тя е способна, при определени патологични условия, да предчувства събития, които се подготвят, събития, които ще се случат в бъдеще, изхождайки от цялостните връзки на човешкия живот. Без

значение е дали ще наречем това предчувствие или ще му дадем някакво друго име. Но е факт, че при определени патологични състояния от по-лек характер, които не се проявяват ясно под формата на болест, човек може да предвиди, под формата на картина, че например след четиринадесет дни ще бъде свален от коня си. Всички предпазни мерки ще бъдат безполезни, защото той не може да възприеме съпътстващите обстоятелства. Той просто е имал предчувствие, просто е предвидил събитие, което предстои да се случи.

Критичното възражение, което трябва да бъде повдигнато от този, който наистина познава духовните връзки на човека в по-дълбок смисъл, е, че в случая с пациента на Шлайх, факторите, довели до внезапната му смърт на следващата нощ, може просто вече да са съществували и той да е имал вътрешно предчувствие за приближаващата си смърт. Такова предчувствие не е необходимо да бъде напълно съзнателно; то може съвсем спокойно да остане в подсъзнателните дълбини на душата. Но влиянието му върху съзнанието се проявява в симптоми, които могат да бъдат определени като нервност и безпокойство. Човек прави всякакви непреднамерени неща и е напълно възможно да си убоде пръста с мастилено перо под влиянието на нервността, произтичаща от такова предчувствие. Следователно въпросният човек просто е знаел несъзнателно (нека използвам този парадоксален израз), че ще умре. Той не е облякъл това в твърдението, че е имал предчувствие за смъртта си, а се е изнервил, убоил си е ръката с перото и се е вкопчил в убеждението, че ще трябва да умре от отравяне на кръвта. Следователно не става въпрос за смърт чрез самовнушение, а въпросният човек е имал предчувствие за предстоящата си смърт и всичките му действия са били определени от това. В този случай Шлайх просто бърка причина и следствие, няма самовнушение, както предполага Шлайх, в смисъл, че съзнателна мисъл е упражнила толкова силно внушение, че е последвала смърт; но смъртта би възникнала във всеки случай и предчувствието за смърт е било причина за фикс идеята на пациента.

Виждате ли, дори такива неща могат да бъдат разглеждани критично, ако се има предвид нещо друго, несъмнено възможно, а именно, че определени подсъзнателни състояния, които винаги съществуват в душата, едва доловимо изпъкват на повърхността на обикновеното съзнание, но маскирани. В несъзнателните дълбини на човешката душа много съзнателни проявления имат съвсем различен аспект и обикновеното съзнание просто им дава различно тълкуване.

Нека сега се обърнем към другия случай, този на сър Оливър Лодж. Несъмнено всички вие сте запознати с феномена, известен като „второ зрение“. Чрез засилване на човешките когнитивни сили е възможно да се възприемат неща, които не могат да бъдат възприети от обикновените здрави сетива; възможно е, така да се каже, да се видят нещата по начин, който не е в съответствие с обичайните условия на заобикалящото пространство, така че тази възприемчива способност може, така да се каже, да надхвърли пространството и времето. Този факт поражда критичното

възражение, което трябва да се повдигне дори срещу съвестността на една Оливър Лодж. Защото сър Оливър Лодж използва този *experimentum crucis*, за да докаже, че душата на сина му и никой друг трябва да му е говорила от Отвъдното. Но тези, които познават финия и интимен начин, по който работи второто зрение, и че при определени необичайни условия интимният характер на такава перцептивна способност е наистина способен да преодолее пространството и времето (медиумите винаги притежават тази перцептивна способност, макар че в по-голямата част от случаите това не е в тяхна полза), тези, които са запознати с този факт, знаят също, че човек, надарен с второ зрение, може да стигне дотам, че да даде описание, както в случая със сина на сър Оливър Лодж, описание, което може да се характеризира по следния начин:

Двете снимки пристигнаха в Лондон две или три седмици след сеанса. Вниманието на присъстващите на сеанса беше насочено към тези снимки, тоест към нещо, отнасящо се до бъдещето. И този факт, отнасящ се до бъдещето, можеше да бъде интерпретиран чрез един вид второ зрение, което медиумът притежаваше.

В този случай вече не може да се каже, че душата на Реймънд Лодж е проблясвала свръхсетивно в стаята, където сър Оливър Лодж е правил своите експерименти. Тук просто имаме работа с нещо, което се е случило изцяло на физическия план, тоест с визия за бъдещето, надхвърляща обикновената възприемчива способност, но която не оправдава вярването, че душа отвъд прага се е проявила в стаята за сеанси.

Споменавам тези два примера и възраженията срещу тях, за да събудя у вас чувство за съвестността и критичното отношение на антропософското духовно изследване.

Духовното изследване, практикувано в антропософията, първоначално не произтича от никакви необичайни явления (последните две лекции доказаха това), а от напълно нормални условия на човешкия живот, които се проявяват в силите на познанието, на волята и на чувството. Антропософското изследване се стреми да развие тези сили, които позволяват на човек да придобие познание за свръхсетивните светове, за да има, така да се каже, вътрешно право на това познание и за да придобие истинската съвестност, необходима в обучение, което укрепва мисълта.

Медитационните упражнения, като тези, които наскоро ви бяха описани, укрепват мисълта ни в голяма степен, така че начинът ни на мислене става също толкова жив и интензивен, колкото и сетивното възприятие. След това са волевите упражнения, които вече ви споменах и които ще бъдат характеризирани по-подробно в тези лекции. Волевите упражнения изискват преди всичко интензивно наблюдение на нормалния живот, ние трябва да се запознаем добре с условията, в които обикновено живеем.

Преди известно време един учен публикува кратко резюме на науката

Антропософия, въведена от мен. Този човек по никакъв начин не е сляп вярващ. Той накратко обобщава това, което ви представям като Антропософия, материал, който

вече представлява обемна литература. Той го обобщава, като същевременно заявява, че не е нито за, нито против Антропософията, но след това прави забележка, която има подобие на забележка на силен противник, въпреки че авторът не е нито противник, нито последовател. Трябва да призная, че тази остра забележка ме зарадва изключително много, особено ако се гледа в светлината, в която Антропософията се явява в сравнение с останалата част от съвременната култура. Авторът отбелязва, че в светлината на обикновеното съзнание много от моите твърдения произвеждат неустойимо комичен ефект. Трябва да призная, че харесвам тази забележка по следната проста причина: Когато се споменават неща, като случая със сър Оливър Лодж или другия случай, докладван от мен, хората наострят уши, защото по някакъв начин това се харесва на сензационализма им и защото се различава от това, което са свикнали да чуват.

Това не им се струва неустойимо комично. Но когато един антропософ е принуден да установи връзка с напълно нормални и човешки неща, с човешката памет или с обикновените изрази на човешката воля и обяснява, че чрез определени упражнения човешката мисъл може да се засилва и че чрез самообразование волята може да се развива така, че човек да се промени и да е способен да проникне като преобразен човек в свръхсетивния свят – и тъй като използва обикновени думи, обозначаващи неща, които обикновено ни заобикалят, думи, които хората не обичат да прилагат към нищо друго – тогава той може да произведе „неустойимо комичен ефект“. Следователно много неща имат такъв неустойимо комичен ефект върху хората, които искат да прилагат думите само към неща, към които те се прилагат в обикновения живот. За един антропософски духовен изследовател подобни възгледи за антропософията често изглеждат като писмо, което някой трябва да прочете, но вместо да чете, той започва да прави химически анализ на мастилото, с което е написано. Трябва да призная, че много твърдения за антропософията ми се струват сякаш човек анализира мастилото, използвано при писане на писмо, вместо да го чете.

Същественият момент в основите на Антропософията е, че човек започва от напълно нормални човешки преживявания, че човек има добри познания за съвременните научни истини, за съвременния етичен живот и развива точно тези неща по-интензивно, така че да може да проникне във висшите светове чрез засилване на когнитивните сили, които вече съществуват по-малко интензивно в обикновения живот и в науката. Разбира се, човек трябва да има разбиране за тези обикновени човешки преживявания. Трябва да се обърне внимание на напълно обикновени нормални преживявания, които обаче ние не сме много заинтересовани да наблюдаваме внимателно. Нещата, така да се каже, трябва да се превърнат в загадки и проблеми. Въпреки че са част от обикновения живот, човек лесно не вижда техния загадъчен характер. И тук вече започва за много хора „неустойимо комичният ефект“, тоест, когато човек започне да казва: Въпросите,

свързани с редуващите се състояния на човек на бодърстване и сън, трябва преди всичко да се разглеждат като загадки.

През живота си ние непрекъснато преминаваме от състояние на будност към състояние на сън, но не обръщаме много внимание на това махало на живота, люлеещо се между състоянията на будност и сън. В тази връзка са изложени най-странни теории. Бих могъл да говоря дълго, ако трябваше да спомена някои от тези теории, свързани с редуващите се състояния на будност и сън. Но нека спомена само една, най-известната и обичайна, а именно, че просто се приема за даденост, че когато човек е буден, той се уморява, а когато е достатъчно уморен, заспива и че сънят от своя страна уравновесява умората. Сънят (това може да се опише по един или друг начин, повече или по-малко материалистично) елиминира причините за умората.

Бих искал да знам дали радикалните поддръжници на тази теория наистина могат да твърдят, че умората е причина за съня, когато например наблюдават човек, който всъщност няма никаква причина да се уморява през деня - да речем, един дебел господин, живеещ от частни средства, който отива на горе-долу солиден концерт или на лекция не късно вечерта, а следобед, и който заспива не след първите пет минути, а след две!

Тези неща отначало може наистина да изглеждат леко комични, но ако се разгледат от всяка страна, техният сериозен загадъчен характер трябва да изпъкне пред душата ни. Тези, които вярват, че редуващите се състояния на бодърстване и сън могат да бъдат изучавани с помощта на обикновените научни методи, прилагани днес, никога няма да стигнат до задоволително решение на този проблем. Дори такива напълно нормални житейски въпроси не могат да бъдат разглеждани с обикновените когнитивни сили, а с мислене, засилено чрез медитация, концентрация и други душевни упражнения, описани в моята книга „*Познание за висшите светове*“ и в моя „*Очерк на окултната наука*“, а също и с трансформирани сили на волята.

Какво се постига, когато се опитваме да укрепим мисълта чрез сериозна медитация? Вече ви обясних, че медитацията трябва да започне с укрепване на мисълта до такава степен, че тя да се превърне в трансформиран спомен. Нашата обикновена памет съдържа вътрешни картини, които възпроизвеждат преживяванията от нашия обикновен земен живот от раждането ни. Чрез паметта пред душата стои картината на някакво реално събитие и това, че душевният ни живот е здраво свързан с външния свят, в който живеем, е гарантирано от факта, че ние не бъркаме нещата по някакъв фантастичен начин, а че нашите споменни картини показват неща, които наистина са съществували.

Следователно, ние трябва да стигнем дотам, че да можем да поставим пред душата си, чрез въображаемото разбиране, описано през последните няколко дни, картини, които наподобяват обикновените ни споменни образи. Тези картини просто

възникват, когато все повече и повече внасяме медитативни понятия в съзнанието си и по този начин укрепваме душевната способност за мислене, точно както мускулът се укрепва чрез упражнения. Трябва да стигнем дотам, че да укрепим мисленето до такава степен, че то да може да живее в собственото си съдържание, по същия начин, по който обикновено живеем в сетивните си преживявания чрез сетивата си.

Когато подобни упражнения се правят достатъчно дълго време, когато наистина достигнем до такъв жив начин на мислене, тогава се развива нещо, което може да се определи като пластично, формообразуващо, морфологично мислене. Тогава нашето мислене съдържа жива същност, то има живо съдържание, което обикновено може да се открие само в сетивното възприятие. В този случай започваме да забелязваме нещо ново: това, което съвременната естествена наука извежда на преден план, е източник на съжаление за мнозина, то представлява материализъм. Но антропософията, която се стреми чрез своите методи да проникне в свръхсетивните светове, трябва в определена сфера да стане изцяло „материалистическа“, стимулирана по правилния начин от съвременната наука. Това е така, ако се научим да укрепваме мисленето си по правилния начин, ако можем да имаме пред себе си, във въображаемата мисъл, образи, които са също толкова живи, колкото и сетивните възприятия, и с които боравим също толкова свободно, колкото и със сетивните възприятия. Когато възприемаме нещо чрез сетивата си, ние безпогрешно знаем, че виждаме червено или чуваме нотата до диез и че това са впечатления, които идват при нас от външния свят, а не впечатления, които изникват от нашата собствена душа. По същия начин ние знаем чрез въображаемото мислене, че образите, които изникват пред нас, не са празни фантазми, произведени от душата, а че те са жива същност вътре, наподобяваща сетивното възприятие.

Когато вътрешно преживяваме това освобождение от тялото, тази свобода, която съществува и в сетивното възприятие, ние също знаем какво представлява паметта в обикновения живот. Когато си спомняме нещо, ние винаги се потапяме във физическото си тяло; всяка мисъл-спомен е свързана с паралелен физически или поне етерно-телесен процес. Научаваме се да познаваме материалното значение на този живот, който представлява обикновения живот на паметта. Тогава вече не приписваме съдържанието на паметта на независимата душа, както прави Бергсон, френският мислител, а знаем, че в обикновения процес на паметта душата просто се потапя в тялото и че тялото е инструментът, който извиква спомените ни. Сега знаем, че само чрез *въображение* достигахме до етапа, в който можем да мислим независимо от тялото, да можем да мислим в обикновения живот само с душата, което иначе никога не правим. В обикновения живот възприемаме чрез сетивата си, абстрахираме мислите си от сетивното възприятие и ги задържаме в паметта си. Но

този процес на задържане на мислите в паметта предполага, че се потапяме в тялото си.

Само въображаемото познание ни показва истинския процес на паметта и този на сетивното възприятие. Въображаемото познание ни показва какво означава да живеем в свободни мисли, еманципирани от тялото. То ни показва също какво означава да се потопим във физическия организъм с мислите си, когато си спомняме нещо. Точно както се учим да познаваме тези неща чрез засилване на мисленето, чрез усъвършенстване и засилване на мисълта чрез медитация, така можем да се научим да познаваме чрез волята *как* да преминем през един вид самообучение, което води до подобни резултати.

В обикновения живот волята придобива определена стойност само когато премине към външно действие; в противен случай тя си остава просто желание, дори и да ценим най-висшите идеали, най-красивите идеали, дори и да сме истински идеалисти. Най-висшите идеали ще си останат просто желания, ако не сме способни да овладеем външната физическа реалност.

Какво характеризира едно *желание*, едно *желание*? То има особеното качество да бъде абстрахирано и откъснато от света на реалността. Символично може да се каже: Когато имаме само желания, това е като да отдръпнем сетивата на душата. Тогава ние живеем изцяло в собственото си същество, в душевния елемент. Но ние също така знаем, че желанията са, поначало, оцветени от човешките темпераменти. Меланхоличният човек ще има желания, които се различават от тези на сангвиника. Физическата основа на желанията би могла скоро да бъде открита от онези, които съвместно изследват тези въпроси с помощта на естественонаучни методи. Етерната основа на желанията следователно може да се види в темперамента, но техните физически условия могат да се възприемат в специалния състав на кръвта или в други качества на телесната конституция.

Това изисква критичното отношение, споменато в началото на лекцията ми; такова критично отношение разбива, бих казал, много приятни мечти. Позволете ми да ви дам няколко насоки, които показват как подобни приятни мечти могат да бъдат разсеяни.

Със сигурност не искам да бъда непочтителен, нито пък разрушавам който и да е идеал поради липса на благоговение, защото изпитвам дълбоко чувство за цялата красота, съдържаща се например в мистицизма на Света Тереза или на Свети Йоан от Кръста. Не мислете, че съм втори след някого в това да се възхищавам на цялата красота, съдържаща се в подобни мистични изрази. Но онези, които имат известен опит с особения начин, по който например Света Тереза или Свети Йоан от Кръста са произвели своите видения, знаят до каква степен човешките желания имат дял в тези видения. Те знаят, че желанията, които живеят в дълбините на душата, имат дял особено в мистичните преживявания и тези желания могат да накарат духовния изследовател да изучи телесната конституция на тези мистици. Нищо не е

осквернено, когато един духовен изследовател обръща внимание на подобни неща, когато посочва, че в определени органи открива вътрешно състояние на възбуда, че нервите упражняват различно влияние върху определени органи, като по този начин произвеждат определен ефект в душата, който може дори да придобие красивия аспект на виденията, описани от Свети Йоан от Кръста или от Света Тереза, или от други мистици от този тип. Ние сме много по-на прав път, ако търсим основата на подобни видения, които са толкова красиви и поетични в случая със Света Тереза и Свети Йоан от Кръста, в определени телесни състояния, отколкото в съзерцанието на някаква мъглява мистерия.

Както казах, не искам да разбивам на парчета нещо, което ценя толкова, колкото всеки друг човек в тази стая, но истината трябва да бъде показана, както и критичното отношение, произтичащо от антропософска основа. Трябва да се покаже, че един антропософ преди всичко не бива да става жертва на илюзии. Преди всичко той трябва да бъде свободен от илюзии по отношение на човешките желания, които са вкоренени в човешкия организъм, желания, вкоренени във физическия човешки организъм, които пламват, достигат, така да се каже, до точка на кипене, ако мога да използвам този израз, и водят до най-красивите видения. Човек, който желае да стане духовен изследовател в антропософския смисъл, трябва не само да укрепи мисленето си чрез медитация, но и да трансформира желанията си чрез самообучение.

Това може да се постигне, като систематично се предприемат действия, които иначе се случват сякаш от само себе си. Нека честно си признаем, че през обикновения си живот ние позволяваме на събитията да ни водят много повече, отколкото ние самите ръководим хода на живота си. В обикновения живот това или онова нещо може да ни повлияе и ако погледнем десет години назад в миналото си земно съществуване, ще открием, че външните условия и хората, които сме срещали, са разкрили в нас страна от характера ни, която сега представлява различен аспект от този, който е бил преди десет години.

Човек, който искрено се стреми да стане антропософски духовен изследовател, трябва във връзка с това да прави и упражнения, които влияят на волята.

Обикновената воля в живота придобива смисъл, когато е насочена към външни действия. Но антропософският духовен изследовател трябва да прилага импулсите на волята към собственото си развитие, към собствения си живот. Той трябва да може да преследва следната цел: „По отношение на тази или онази характеристика или израз на живота, ти трябва да се промениш, трябва да станеш различен от това, което беше.“ Макар че може да изглежда парадоксално, е от голяма полза, ако започнем да променяме нещо в себе си чрез собствена инициатива, чрез собствен импулс; ако променим някой силно вкоренен навик или дори малка дреболия.

Повтарям, че това може да е нещо съвсем незначително, например, почеркът на човек. Ако някой наистина се стреми с желязна воля да промени почерка си,

прилагането на енергия, необходима за трансформацията на навика, може да се сравни с укрепването на мускул, защото волята се укрепва. Като става по-силна и като се прилага навътре, вместо навън, волята започва да упражнява определени влияния в човека. Трансформациите във външния свят, някога породени от ефектите на волята, сега се превръщат в трансформации в човешката природа. Ако правим упражнения на волята, както е описано подробно в антропософските книги, ние достигаем до точката на трансформация на живота си на желания, така че той да се освободи от човешката организация, точно както мисленето ни се освобождава от тялото чрез медитация.

В моментите, в които живеем в антропософски изследвания, ние вече не се намираме в състояние, което може да се опише с думите, че желанието е баща на мисълта. Когато упражняваме това самообучение, това приложение на обучението на себе си в по-зряла възраст, нашите желания и мечти се превръщат във вътрешна сила, която се обединява с еманципираното мислене. Това ни води до реално възприятие за истинската природа на волевите импулси в обикновения живот и до възприятие за истинската природа на мислите в обикновения живот. Точно както обикновено възприемаме червено или синьо, или чуваме до диез или до, така сега възприемаме мислите като реалности; ние се учим да познаваме волевите импулси обективно, тоест отделени от собственото ни същество.

По този начин достигаем до точката на правилна преценка за редуващите се условия на бодърстване и сън. Само чрез обективизиране на мисълта чрез упражнение, толкова обективна, колкото сетивното възприятие, така че вече да не сме свързани с тялото си, както в случая на запомнена мисъл, само с това мислене, развито в свободна медитация, можем правилно да схванем и възприемем акта на заспиване.

Човек, който се стреми да разбере нормалния акт на заспиване с помощта на обикновените когнитивни сили, може да изложи една хипотеза след друга, но няма да е в състояние да разпознае истинската природа на съня.

Това засилено мислене, което придобиваме, и от друга страна, нашите трансформирани желания, са тези, които ни показват, че когато заспим, можем по известен начин все още да следваме момента, в който сънят ни обзема; ние наблюдаваме, така да се каже, акта на заспиване и се научаваме да осъзнаваме, че когато заспиваме, ние не просто имаме пред себе си променено телесно състояние, а че наистина се изплъзваме от тялото си с нашия самостоятелен душевен живот; излизаме от тялото си и оставяме нещо след себе си – а именно, нашите мисли. Можем съзнателно да оставим мислите си зад гърба си, когато заспим, само защото мисленето ни е усилено. Мислите остават с тялото и го изпълват под формата на формиращи сили. Забелязваме, че сме напуснали тялото си само с чувството и с волята си. Но като възприемаме с коя част от душата напускаме тялото, ние

едновременно получаваме обективна сигурност, че имаме самостоятелна душевна същност и че излизаме от тялото с тази самостоятелна душевна същност.

И сега знаем, че това, което оставяме в леглото, когато заспим, не е само нещо, което може да бъде изследвано от физиологията, анатомията и биологията, но че е пронизано от мрежата от мисли. Тази мрежа от мисли първо трябва да бъде достатъчно здрава, за да можем да я изоставим съзнателно, по същия начин, както съзнателно обръщаме лицето си от цветовете и преставаме да ги гледаме. Чрез тази засилена мисъл ние знаем, че оставяме в леглото физическото си тяло и тяло от сили, съдържащи мисли, които действат като сили; оставяме тези тела, за да могат те да съществуват независимо между заспиването и събуждането.

Тези мисли, тези морфологични мисли, описани ви в последните лекции, съществуват в нашето обикновено съзнание само като отразени образи. Те също имат реалност и с тази реалност изпълват нашето физическо тяло като специално етерно тяло.

Сега знаем, че когато заспим, ние изоставяме сетивното си тяло и мисловното си тяло (мога да кажа също, физическото тяло и етерното тяло, или физическото тяло и тялото на формиращите сили). Ние изоставяме тези тела с нашата воля и с нашите чувства. В обикновения живот нашата конституция не позволява на съзнанието ни да остане ясно, то не е достатъчно силно, за да поддържа съзнанието, освен ако не е изпълнено с мисли. Съзнанието, каквото го имаме в обикновения живот и в обикновената наука, трябва да се обедини с тялото и да преживее в тялото мислите на тялото; само тогава то е напълно съзнателно. Но когато душата напусне тялото като просто чувство и воля, ние обикновено ставаме несъзнателни.

Но човек, който достигне до въображаемото мислене, за което стана дума наскоро, преживява момента на заспиване съзнателно и може да създаде състояния, които наподобяват обикновен сън, с изключение на това, че не са несъзнателни, а че в него действат сили и че той наистина може да изпита организма на чувството и волята; тоест, той наистина изпита онази част от своето същество, която може да се освободи от тялото.

Ако по този начин се научим да познаваме момента на заспиване, ние се учим да познаваме и момента на събуждане. Сега се учим да преценяваме, че моментът на събуждане всъщност се състои от две части: Нашето отношение при събуждане е същото, както когато се произвежда сетивно впечатление. Винаги, когато се събудим, нещо трябва да стимулира душата. Това трябва да е само нашето собствено тяло, което е спало достатъчно дълго и което произвежда този стимул в промененото си състояние. Но както има стимул във всяко сетивно впечатление, така винаги има стимул, когато се събудим, и този стимул действа върху нашето чувство, което е напуснало тялото, когато сме заспали. Точно както очите и ушите възприемат цветове и звуци, така и еманципираната душа сега възприема чрез усещане нещо, което е външно; моментът на събуждане е възприятие чрез чувство;

ние се хващаме за тялото, когато се събудим. Независимата воля се хваща за физическия организъм по същия начин, по който обикновено движим ръка или крак. Събуждането всъщност се състои от тези две действия.

Що се отнася до заспиването и събуждането, ние вече се научихме да познаваме редуващата се връзка между независимата душа, която напуска тялото всяка нощ със своите чувства и воля, и условията, в които душата живее от момента на събуждането до момента на заспиването, когато се съединява с тялото.

Следователно антропософското изследване се основава на укрепване на способността за мислене и волята, така че да можем да наблюдаваме и наистина да възприемаме неща, които обикновено не можем да възприемем. И ако по този начин сме способни да възприемаме редуващите се условия на сън и бодърстване, тогава сме способни да преминем към нещо друго.

Защото, ако продължаваме все повече и повече с упражненията, описани в последните лекции и посочени подробно в вече споменатите книги, стигаме дотам, че не винаги заспиваме, когато напуснем тялото, а можем по желание да извлечем от тялото чувствата и волята си и наистина да погледнем назад към тялото. Тогава човешкото тяло е обективно като бюро или маса в обикновения живот. Ние се учим да познаваме нещо само защото вече не сме свързани с него, вече не сме проникнати от него субективно, защото то стои пред нас като обект.

Обектът, който стои пред нас, когато напуснем тялото с волята и чувството, е преди всичко физическото тяло. Утре ще видим, че това възприятие извън тялото ни дава нов аспект на физическото същество на човека. Ние възприемаме преди всичко тялото от формиращи сили, състоящо се от мрежа от мисли, но активни мисли.

Гледаме го назад, сякаш е огледало. И тогава се сблъскваме със странния факт, че докато преди бяхме субективно или лично свързани с мислите си, сега се изправяме пред този свят на мислите, сякаш е фотографска плака; когато гледаме назад към тялото си, мислите ни стоят пред нас като фотографска плака. Това е същото като миниатюрното отражение на света, което обикновено имаме в окото си. Точно както окото е орган на зрението, поради факта, че може да възпроизвежда света в себе си, така и етерното и физическото тяло, които са останали, се превръщат в отразяващ апарат, където нещо се отразява чрез душата и духа, докато окото ни дава само физическо отражение на нещо отвън. Като оставяме мислите си във физическото тяло, ние виждаме през това огледало не само мрежата от мисли, но и света.

Следователно, протичането на душевно-духовните събития може да бъде описано подробно, когато когнитивните сили се засилят чрез медитация и самотренировка на волята, за да се придобият знания за свръхсетивните светове. Такова обучение ни позволява да развием определени състояния, в които сме извън тялото си, но които не приличат на сън; те представляват нещо, което в моите книги е обозначено като непрекъснатост на съзнанието. Във висшето познание ние наистина излизаме

от тялото с освободената си душевна същност. Можем да разпознаем, че сме напуснали тялото, чрез факта, че огледалото на мислите вече не е вътре в нас, а отвън. Излизаме от тялото, но оставаме напълно самосъзнателни, както вече беше обяснено.

Можем да се върнем в тялото, когато пожелаем; не ставаме жертва на халюцинации или видения, а можем да проследим целия процес с математическа прецизност. Тъй като целият процес може да бъде наблюдаван по този начин, ние сме способни да преценяваме и обикновените събития от земния живот, когато се завърнем в тялото. Сега знаем какво е да се потопиш в тялото с освободената душа. Ние не само се учим да познаваме акта на заспиване, когато напускаме тялото, но сега се учим и да се връщаме по желание в тялото си с освободената душа.

Особено впечатление ни оставя, когато веднъж преживеем тази еманципирана душа и след това отново се потопим в тялото, така че душата да бъде затворена от тялото. Душевно-духовният свят, който беше около нас, когато бяхме извън тялото, сега престава да съществува за нас. Чувстваме се сякаш този свят е изчезнал и че тялото ни поглъща, когато се потопим в него. Научаваме се също какво е да напуснеш тялото; виждаме как мислите си отиват от нас, защото остават с тялото, и как ние напускаме тялото с чувстващата и волевата част на душата си. Но напускайки тялото си, ние едновременно с това усещаме, че духовният свят започва да се издига пред нас.

Какви знания сме придобили сега? Чрез процесите на събуждане и заспиване, ние се научихме да познаваме раждането и смъртта. Преживяхме как човешкото същество несъзнателно изоставя своя физически и етерни организъм с чувството и волята си и как се връща в тялото, когато се събуди сутрин.

Когато сме направили гореспоменатите упражнения, ние ставаме съзнателни там, където преди сме били в безсъзнание, след като напуснем тялото си. В пълно съзнание сега преживяваме предварително процес, който се случва, когато умрем. И когато се потопим във физическото си тяло при завръщането си от духовния свят, когато мислите отвън изчезнат и отново се появят като просто образи, утвърждаващи се в личността като нещо, което не е реално, тогава се научаваме да познаваме процеса на раждане.

Докато обикновените научни методи се задоволяват с обикновеното разбиране, с обикновените мисли, които се прилагат към външни наблюдения и експерименти, които остават свързани с нас, антропософското изследване трансформира личността, като прави мисълта обективна и като използва тялото като всеобхватен сетивен орган. Бих казал, че тялото се превръща в едно голямо око. Това око обаче е отвън и е едновременно фотографска плака.

Светът, в който проникваме чрез духовно изследване, душевно-духовният свят, сега се отразява във външния свят като мисъл. Прозрението за напълно нормални процеси, като например сън и бодърстване, или раждане и смърт, сега ни позволява

да постигнем и вътрешно виждане на душевния свят, ние възприемаме всичко, което се отнася до душата. Сега нашият собствен опит ни позволява да различим дали това, което професор Шлайх определя като смърт чрез самовнушение, е било просто несъзнателно представяне или това, което е било описано от сър Оливър Лодж, е било „второ виждане“.

Сега можем да разпознаем отношението на човек, който не е съзнателен духовен изследовател, но чиято независима душа е изтласкана от тялото поради някакви необичайни състояния. Това може да се дължи на някакво заболяване на физическото тяло. Да предположим, че има лезия в орган; това може да е напълно достатъчно, за да накара душевно-духовното същество на човек, който все още не е способен на самостоятелно духовно виждане, да бъде изтласкано от физическото тяло не защото заспива, а поради патологично състояние на тялото, така че той сега получава несъвършено възприятие за неща, които духовният изследовател възприема съзнателно и методично.

Не е нужно да отричаме истинността на необичайните наблюдения, които са интересни за онези хора днес, които искат да излязат от сферата на обикновените, тривиални факти. Но ние можем да гледаме критично на такива необичайни наблюдения и подобно критично отношение се дължи на факта, че духовната наука Антропософията не е карикатура, за която мнозина я предполагат, а чрез пробуждане на специални духовни сили и чрез пълно признаване на научния съвестен метод, придобит от човечеството през последните векове, тя се стреми да се издигне до свръхсетивните светове. И тъй като човешкото същество е свързано със свръхсетивните светове с най-съкровено, безсмъртно ядро на своето същество, само духовното изследване може да разпознае смъртната и безсмъртна същност на човека. Това ще бъде обяснено по-подробно в утрешната лекция. Чрез факта, че човешкото същество се потапя във вечната си част, че не само изгражда антропология, предаваща знание, което може да се придобие само чрез физическото тяло, но и чрез факта, че изгражда антропософия, предаваща знание, което човекът като самостоятелно същество получава чрез душата и духа си, чрез този факт човешкото същество наистина се научава да познава света в истинския му аспект.

Задачата на следващите ми две лекции ще бъде да опиша истинското същество на човека, неговото безсмъртно, вечно битие и истинския аспект на вселената, от посочената днес гледна точка.

II. Човекът в светлината на антропософията

Ако не бях говорил с вас вчера, не бих могъл да ви изнеса днешната лекция във формата, в която възнамерявам да я изнеса. Това е не само защото тази лекция ще бъде продължение на вчерашната, но и защото фактите, отнасящи се до истинското същество на човека, които са достъпни за антропософското изследване, на пръв поглед изглеждат толкова парадоксални, че е необходимо да се знае сигурната основа, върху която се основават тези истини. Мисля, че ви обясних достатъчно ясно, че както по отношение на критичното отношение, така и по отношение на съвестната форма на изследване, антропософията е напълно способна да се конкурира с всичко, което съвременните хора са свикнали да считат за научен метод и научен начин на мислене.

Темата на днешната лекция е истинското същество на човека, което, лежащо в основата на неговото външно физическо същество, го формира и ръководи. Духовната наука може преди всичко да покаже, че физическото същество на човека принадлежи повече, отколкото обикновено се мисли, към развитието на света като такъв, и тази връзка с цялостната еволюция на света ще бъде темата на следващата ми лекция. Сериозните хора, а също и сериозните учени, сега имат различен поглед върху истинското същество на човека, отколкото преди няколко десетилетия, в разцвета на материализма.

Но антропософските факти, които ще бъдат изложени сега, може би ще бъдат отхвърлени най-силно от онези, които се стремят да се доближат до елемента на душата и духа в човека, придържайки се, така да се каже, към по-материалистичния аспект на науката.

Виждаме, че хората сега започват да се интересуват от причините, които пораждат определени аномални душевни състояния у човека, подлагащи го на халюцинации и заблуди, на внушение и самовнушение. Хората сега са особено заинтересовани от тези аномални психически явления, защото те могат да бъдат изследвани по същия начин, по който се провеждат физически експерименти, без да се разгръщат спящите сили на душата, за които говорих в последната си лекция. Към хора с аномален духовен живот се подхожда просто експериментално и явленията се изследват по същия начин, по който се правят експерименти в лаборатория.

Такива хора, както и много от тези, които не са жертва на аномални душевни състояния, често вярват, че необичайните психически състояния, видения или халюцинации представляват някакво средство за по-дълбоко проникване в истинското същество на човека; те дори смятат, че в тези аномални състояния може да се получи един вид откровение от реалните духовни светове.

Сега, когато истинското същество на човека може да бъде изследвано в светлината на антропософията, е възможно да се хвърли светлина върху истинското значение на тези аномални психически състояния. Вчерашното критично разглеждане на

някои факти може би ви е убедило още от самото начало, че антропософските духовни изследвания могат да се справят дори с такива аномални явления със строго критично отношение.

Друг вид феномен се сблъсква с нас, когато е възможно да се възприемат определени мисли на определени хора при условия на време и пространство, които несъмнено трябва да бъдат определени като аномални. Тези случаи сега се обсъждат доста сериозно от съвременните учени. Телепатията е феномен от този вид. По време на определени психически състояния мислите могат да бъдат възприемани чрез телепатия без обикновения инструмент на сетивата; всъщност тези мисли могат да бъдат възприемани дори от разстояние. Говори се също за телекинеза или за определени сили, идващи от човешкото същество, които се проявяват просто чрез влияния от разстояние, без физическото посредничество на човешкото същество, така че изглежда сякаш е възможно да се разгърне силата на волята и да се предаде в пространството без посредничеството на тялото. В научните среди вече са правени експерименти с прилагането на научни методи, експерименти, попадащи в категорията на телепластиката, при които фантоми и привидно физически форми се появяват във връзка с човек или в непосредствена близост до него. Ясно е, че тези форми се състоят от фина субстанция, от етерна субстанция и че пластично те са пропити от нещо, вкоренено като пластична сила в човешкото мислене, от нещо съществуващо нечовешко мислене.

Следователно говорим за телепатия, телекинеза и телепластика. Когато антропософската духовна наука се сблъсква с тези явления, тя отново трябва да повдигне критичния въпрос: Дали тези явления произтичат от онази част от човешкото същество, която, както беше обяснено вчера, напуска физическото и етерното тяло на човека в момента на заспиване, онова чувствително и волево същество, което остава извън тялото от момента на заспиване до момента на събуждане? Дали явленията, известни като телепатия, телекинеза и телепластика, са дейност на вечната душевно-духовна същност на човека, на онази част, която сме се научили да познаваме като негово чувствено и волево същество, или може би са просто дейност на онази част, която остава в леглото по време на сън, състояща се единствено от физическото и етерното тяло, или тялото на формиращите сили? Ако тези явления са просто дейности на последните, те принадлежат към онази част, която изчезва, когато умрем, независимо колко прекрасни и необикновени могат да ни се струват. Защото, когато умрем, частта, която остава в леглото по време на сън, изчезва. Това, което представлява безсмъртното, вечно същество на човека, това, което напуска физическото и етерното тяло по време на сън, като правило напуска и физическото тяло, когато сме под някакво хипнотично влияние, при явленията телепатия, телекинеза и телепластика. Следователно трябва да кажем: Тези така наречени прекрасни явления не могат да сочат нищо, свързано с вечното същество на човека; независимо колко ненормални са те, те са свързани с

онази част от неговото същество, която се отделя от него, когато умира, и която се свързва с елемента на земята. В този случай те са способни само да посочат свят, който изчезва, когато човешкото същество премине през портала на смъртта. Следователно, духовната наука Антропософията трябва да повдигне това критично възражение по отношение на определени явления, които са широко признати днес, по същия начин, по който такива възражения трябваше да бъдат повдигнати по отношение на явленията, описани вчера. Ще бъде от съществено значение да знаем какво има да каже Антропософията по отношение на тези явления, въз основа на своите изследвания, свързани с истинската безсмъртна същност на човека. Може би още веднъж бих искал да обърна внимание на факта, че чрез упражненията на медитация, чрез упражненията на мисълта и волята, споменати вчера и в други лекции, които бяха изнесени тук, може да се създаде състояние, особено по отношение на чувствата и волевата част на човека, което наподобява състоянието на сън, макар че е коренно различно от него.

Вчера ви описах как сетивното и волево същество в човека, което обикновено е несъзнателно и сякаш безжизнено, може да бъде изпълнено с вътрешен живот, със светлина и сила, така че да е възможно да се създаде състояние, при което чувствителните и волевите части на човека са извън физическото тяло, както е по време на сън, и при което тези самостоятелни душевно-духовни части могат да бъдат използвани за антропософски изследвания. В този случай ние вече не живеем в тъмен свят, който ни прави несъзнателни, а сме заобиколени от духовен свят, където първият обект, върху който можем да погледнем назад, е нашето физическо тяло и нашето тяло от формиращи сили. Това тяло от формиращи сили снабдява вътрешното душевно-духовно същество, което е напуснало физическото и етерното тяло, огледално отражение на света под формата на мисли, които сега се възприемат като сили. Нашият мисловен свят, който преди е бил свързан с нас, сега ни се връща като огледални отражения от физическото тяло, което сме оставили зад гърба си, така че ние получаваме образ на света не защото получаваме образи на външния свят чрез сетивните си органи, например чрез окото, което ни предава съзнателни преживявания на физическия свят, а защото сега получаваме образ на духовната основа на света чрез факта, че човешкият организъм става сякаш сетивен орган, който сега е извън човека, както всеки друг обект.

Чрез постепенен напредък в антропософските изследвания и чрез вътрешно укрепване и укрепване, можем да се научим да познаваме това същество, което е външно. Вече ви обясних, че това състояние, в което живее антропософският изследовател, се различава от всичко, което хората преживяват във визионна форма, чрез халюцинации или чрез други психически състояния. Духовният изследовател винаги е в състояние да поддържа контролирано, здраво състояние на съзнанието, докато изследва висшия свят. Той е в състояние, което наистина може да се определи като люлеене напред-назад от възприятието на духовния свят към

това на физическия свят. С други думи, той може последователно да живее извън физическото си тяло и сетивните си възприятия, както вече беше описано, и да се връща към пълното си съзнание, към обичайната си способност да мисли, чувства и воли, така че да може да преценява свръхсетивните си преживявания с ежедневно си мислене, чувстване и воля, с нормалния си, хладнокръвен здрав разум, със способностите, с които обикновено преценява живота като цяло. Резултатите от духовно-научните изследвания следователно могат да бъдат преценявани съвсем критично; може да се възприеме строго критично отношение към висшите преживявания, пред които е изправена душата на духовно-научния изследовател.

При аномални душевни състояния нямаме това редуване от едно състояние на съзнанието към друго. Хората, които имат видения или халюцинации, не могат да се върнат по желание, когато сметнат за най-добро, в обикновеното си, спокойно състояние на ума, чрез усилие на волята; тоест, те не могат да се върнат по желание във физическото си тяло. Те са доведен до такива аномални състояния от неволен подсъзнателен елемент, който произвежда халюцинации и видения, и пълната липса на критика по отношение на техните аномални състояния е факт, който трябва да се посочва отново и отново, когато резултатите от антропософските, духовно-научни изследвания се свързват с неща, които имат визионерски или халюцинаторен характер.

Чрез люлеене напред-назад от по-висше състояние на съзнанието към обичайния начин на виждане на нещата и към обикновеното съзнание, ние все повече и повече постигаме способността да погледнем назад към нашите физически и етерни тела, които сега съществуват обективно извън нашето душевно-духовно ядро; ние погледнем назад към физическите и етерните тела със сили, развити в сетивната и волевата част на нашето същество. Чрез издигане до имажинерното състояние на съзнанието, ние сега наистина се научаваме да познаваме това, което имаме пред себе си като картина на друг свят. Важното, което трябва да се има предвид, е, че чрез имажинерното и вдъхновяващо знание, описано в последните ми лекции, ние наистина се научаваме да формираме преценка за физическото тяло и тялото от формиращи сили, които сега виждаме отвън.

За да използваме сравнение, все едно първо имаме пред себе си картина и бихме могли да научим съответната реалност, която тя представя, като придобием знание за законите на перспективата. Но реалността, която получаваме от обикновена картина, е в края на краищата само вътрешно душевно преживяване, докато по-широката перспектива, в която обективно гледаме на физическото тяло и тялото на формиращите сили, е реално преживяване на фактите. Защото се научаваме да знаем, че физическото тяло и тялото на формиращите сили съдържат в образ това, което самите ние сме били, преди да слезем във физическия свят чрез раждане или зачеване.

В тази перспектива нещо се освобождава от това, което виждаме пред себе си, и ни връща обратно в духовния свят, през който сме преминали, преди да се обединим чрез раждане или зачеване с физическата субстанция, дадена ни от нашите родители и предци и предадена от физическия поток на наследственост тук, на земята. Можем да наблюдаваме душевно-духовния свят, който ни заобикаля, преди да слезем в земно съществуване; това е светът, който съдържа силите, обединени с нашата физическа форма, предадени от нашите родители и предци.

Сега се учим да познаваме себе си в нашето предсъществуване, в нашето предродилно състояние, и характерният факт, който се издига пред нас, е, че в тази картина, представяща предсъществуващото същество на човека, ние всъщност виждаме света обърнат, в сравнение с физическа перспектива. Във физическа перспектива виждаме най-близките обекти най-ясно от всички и колкото по-далеч се намират те, толкова по-неясни стават; това характеризира перспективата на пространствения свят.

Но нещата изглеждат обърнати в перспективата, която сега се издига от останалия човек. Нещата, които са най-тясно свързани с нашия физически живот на земята, са тези, които са ни най-познати в настоящия опит; в действителност ние не познаваме собствената си вътрешна същност по време на физическия си живот на земята.

Нашият физически живот на земята е нещо, което помрачава нашето вечно същество, най-съкровеното ни ядро. Но когато погледнем в предсъществуващия свят, нещата, които възприемаме духовно първо, не са тези, които са ни най-познати в земния живот, не са най-близките, най-близките неща, а първо възприемаме по-далечните неща. Ако сме се издигнали през трите етапа, които могат да бъдат развити чрез упражнения като по-висши етапи на познание, в съответствие с описанията, съдържащи се в моята книга „ *Познание за висшите светове*“, тогава въображението, вдъхновението и интуицията наистина ни позволяват да получим пълна душевно-духовна картина на вселената, водеща ни обратно към минал живот на земята.

Точно както физическата перспектива е ограничена в разстоянието, така и образът, който получаваме за един свят, в който сме живели в предсъществуващо състояние, е ограничен от един минал земен живот, който ни се открива чрез интуицията.

Духовната наука Антропософията не говори за нищо фантастично, нито за някакво логическо заключение, когато говори за повтарящите се животи на земята, защото това знание се придобива чрез познание, то е факт, който се представя пред истинското духовно зрение. Но това духовно зрение, това духовно възприятие, първо трябва да бъде извлечено от дълбините на душата. Тогава ние получаваме позитивно знание за факта, че физическото тяло на човека, етерното тяло на човека или тялото на формиращите сили пластично съдържат онези същностни сили, които са живели в човека през времето между смъртта и новото раждане.

Това обяснява и защо сме се развили от духовен свят във физическия свят. Във физическото тяло, което човекът носи не просто като обвивка, а като вид инструмент, и в етерното тяло, съдържащо живите сили, които лежат в основата на органите, на метаболизма и растежа, в тези тела, които се явяват обективно пред нас в духовно зрение, живее вътрешното ядро на душата, което е пластично оформено в тях, същността на душата, каквато тя се е развивала в душевно-духовен свят от последната смърт до последното раждане. Когато напуснем физическото и етерното тяло с нашето сетивно-волево същество, ние се научаваме да осъзнаваме какво оставяме след себе си като последното нещо, така да се каже, към което с копнеж сме се обърнали, остарявайки, така да се каже, в духовния свят; последното нещо, към което сме се обърнали в съществуването си между смъртта и новото раждане, преди да „умрем“ в духовния свят. Точно както възприемаме, че физическото ни тяло започва да избледнява в определена възраст, приближавайки се към смъртта чрез старостта, така възприемаме, че нашата душевно-духовна същност започва да избледнява в духовния свят, в който тогава живеем. Това избледняване на нашата душевно-духовна същност се проявява в копнежа ни за физическия свят, за телесно-физическо въплъщение. Следователно, онази част, която живее във физическото и етерното ни тяло, представлява, така да се каже, последната фаза от нашето съществуване горе в духовния свят. По време на съня си, когато напускаме физическото си тяло като съзнателно-волеви същества, ние оставяме зад гърба си миналото си.

Какво тогава вземаме със себе си? Ако осъзнаем факта, че оставяме зад гърба си миналото си, можем също така да осъзнаем факта, че това, което обикновено е несъзнателно преживяване от момента на заспиване до момента на събуждане, е онази част от човешкото същество, която преминава през портала на смъртта и отново навлиза в душевно-духовния свят. Онази част от човешкото същество, която не е могла да се потопи във физическото и етерното тяло, която е останала, така да се каже, тази част излиза всяка нощ, когато заспим, и тя също преминава отново като същество на чувството и волята през портала на смъртта. Така вечността става гарантирана за човека чрез това реално възприятие.

И ако сега погледнем назад към това, към което се стреми без никакво разбиране определено съвременен научно направление, което се вкопчва във външни, повърхностни факти, за да изследва феномени като телепатия, телепластика и телекинеза, виждаме, че тези феномени са наистина свързани с миналото на човека, с частта, която загива, когато той умира, с нещо, което не може да представлява нищо, отнасящо се до реалния свръхсетивен свят, а само със сили, които са свързани с човека във физическия свят на Земята.

Ако си представим живо онази част от нашето предсъществуващо същество, която се спуска във физическо въплъщение чрез зачеването и раждането, можем да разберем, че в своето развитие тя абсорбира силите и веществата, предавани от

наследствения поток; тя също така приема сили по време на земното съществуване, които се абсорбират чрез процеса на хранене и дишане и чрез всичко, което човешкото същество получава от външния свят. Човекът съществува като пълна реалност само в това същество, което се спуска във физическо въплъщение от предсъществуващ, предродилен живот. В тялото на майката то вече навлиза и се обгръща с физическа материя и по-късно абсорбира вещество чрез дишане, хранене и т.н.

Само когато човекът е буден, само по време на това нормално състояние на живот, частта, която човекът по този начин включва в себе си, влиза във връзка с истинското си същество, със своето сетивно и волево същество, чрез физическото и етерното тяло. Когато човекът е буден, съществува нормална връзка между неговото сетивно-волево същество и неговата мисловна способност, която е свързана, както вече видяхме, с етерното тяло и с физическото тяло.

Нека сега предположим, че в хипнотично състояние чувствителната и волева същност на човека е извлечена от физическото и етерното тяло. Хипнотизираният човек, когото тогава имаме пред себе си, се състои само от тялото от формиращи сили и от физическото тяло, с всички физически вещества и сили, които е поел от външния физически свят. Съществуват много реципрочни връзки между тези вещества и сили и околния свят и всичко това навлиза в човешкото същество.

Когато чувствителната, волева част на човека е извън физическото и етерното тяло, е възможно да се наблюдава влиянието на тези физически вещества. Чрез антропософско изследване откриваме, че това не се отнася до безсмъртната същност на човека, до вътрешното ядро на човека, а че е нещо, което се отнася до външния свят и което се обединява с неговата безсмъртна част, нещо, което е било включено в него в миналото.

Същото може да се появи, ако човек се поддаде на някакъв вид болест. В нормално състояние, болният орган може да се усети чрез болка, болест и т.н. Това е случаят, когато волево-чувственото същество е правилно свързано с физическото и етерното тяло. Но ако физическото или дори етерното тяло е по някакъв начин деформирано от болест, тогава чрез болестта на някой орган, някой вътрешен член на душата и духа, чувствено-волевото същество в човека се гмурка по-дълбоко в своята животино-физическа природа, отколкото е в нормално състояние на съзнанието, когато спомените се връщат само като огледални отражения. Когато физическите органи са здрави, човекът се гмурка във физическото си тяло само до известна степен; но ако органите са болни, ако е болен само *един* орган, душевно-духовното същество не само се гмурка до точката, където възниква болка при нормално протичане на болестта, но се гмурка още по-дълбоко. Душевно-духовното същество се обединява с физическия организъм. Докато в обичайния ход на живота сетивно-волевото същество на човека обикновено е свързано само със сетивната и нервната система, сега то се свързва с по-нисшите животински органи и с вегетативните

органи, така че възникват неволеви състояния на халюцинации и визионерски преживявания. Вижда се, че халюцинациите и визионерските преживявания, както и други подобни състояния, са изцяло свързани с физическото и етерното тяло на човека и следователно те могат да бъдат само преживявания, които изчезват, когато човешкото същество умре, и не могат да хвърлят никаква светлина върху свръхсетивния свят, в който живеем между смъртта и новото раждане. Съществува обаче едно явление, потвърдено от солидни научни изследвания, а именно, че в медиумично състояние е възможно да се възприемат мисли с определена важност и понякога човек може да бъде изумен от много умните мисли, изказвани от медиум в транс, т.е. от човек, който е в един вид хипнотично състояние, мисли, които не биха били възможни за него в нормално състояние на съзнанието.

Противоречи ли този факт на дадените по-горе обяснения? Не им противоречи, защото не само физическото тяло, но и етерното тяло може да упражнява влияние в пространството, без посредничеството на физическото тяло. Дори съвсем нормални хора, особено тези, които носят искра на гений в себе си, могат да произвеждат мисли и фантазии, които не са ограничени до тялото на формиращите сили, и тъй като те надхвърлят нормалния живот и дори самия човек, те сякаш излизат във всеобщия космически етер, който ще научим в следващата ни лекция.

Наистина можем да кажем, че артистичните мисли, които надхвърлят нормалния живот, продължават да се люлеят във вселенския космически етер, мисли, които се появяват – ако мога да използвам този израз – в свръхчовешки артистични творения и преживявания. Тези мисли се въртят в космическия етер.

Хората, които се подготвят чрез упражнения на волята и медитация, описани вчера, знаят, че човек не произвежда нещата само физически, чрез физически действия. Те знаят, че мисли, които не са необходими за поддържането на индивидуалния живот (индивидуалният живот изисква мисловни сили, които се превръщат в сили на растеж), се предават на универсалния космически етер. Когато етерното тяло е в някакво патологично състояние, когато е деформирано или когато стане медиумично чрез транс, тогава мислите, които се въртят в космическия етер и които не навлизат в нашето нормално съзнание, могат да проникнат в човек, лишен от душевно-духовната си част и проявяващ се като медиум. И когато например мислите на починал човек, предадени на универсалния етер, се проявят чрез медиум, е възможно да се вярва, че човек наистина възприема мислите, настоящите мисли на починалата душа, докато в действителност човек възприема само ехото на мислите, излъчени преди смъртта, когато този човек все още е живял на земята. Това е, което винаги трябва да се има предвид, чрез здравословно, критично, духовно-научно отношение. Трябва да сме наясно дали просто се сблъскваме с мисловни ехота или развитието на свръхсетивните сили наистина ни позволява да проникнем в свръхсетивния свят, към който принадлежим след смъртта и преди раждането. Телепатията е просто етерно предаване на мисли с изключение на

сетивата. При телекинезата определени сили, предизвикващи промени във физическото тяло чрез хранене или чрез други физически вещества, се стимулират към действие в пространството без физически посредник. Човекът се състои само от около 10 процента твърдо вещество; той е течна колона по отношение на останалите 90 процента. Но той се състои и от по-фини материали, простиращи се до етерното. При патологично състояние, когато органът е болен, така че душевно-духовната част се потапя твърде дълбоко в животинската част, е възможно да се предават мисли с помощта на тези по-фини вещества, които се излъчват по определен начин. Телепластиката също възниква по този начин. В телепластиката фината субстанциалност, която се излъчва, може да бъде оформена и тези форми, оформени от мисълта, могат дори да бъдат изпълнени със светлина и сияние. Възникват пластични форми, като тези, описани в книгите на Шренк-Ноцинг и други. Тези произведения винаги са на научно ниво и изключват всяка идея за измама или мошеничество.

Но във всички тези случаи ние имаме работа само с дейности, произтичащи от онази част от човешкото същество, която загива, когато той умре. Те не ни дават нищо, което може да ни отведе в реалния свръхсетивен свят.

Ние проникваме в реалния свръхсетивен свят, когато сме способни да наблюдаваме неща извън тялото с помощта на нашето сетивно-волево същество, чрез систематично трениране и усилване на нашите нормални душевни способности и чрез поддържане на нормалното ни състояние на съзнание. В този случай можем да наблюдаваме миналото, което се проявява във физическото и в етерното тяло, миналото, което сме излъчили от духовния свят и което пластично е оформило нашите физически и етерни вещества.

И тъй като първо възприемаме най-ясно, така да се каже, нещата, които се намират по-далеч, и едва постепенно нещата, които са по-близо, ние сме способни да видим чак до точката на нашата смърт в предишен живот. Както е описано в моята *Теософия*, това възприятие за нашия предсъществуващ, предродил живот ни позволява да дадем описание на човешките преживявания след смъртта. След това ние описваме нещата, така да се каже, от обърната перспектива. И по този начин всички описания, които ви дадох за човешките състояния и преживявания след смъртта, се основават на онова духовно възприятие, което може да се постигне по начина, който описах вчера и отново днес.

Може да се каже, че е невъзможно да се получи какъвто и да е пряк опит с висшите светове, освен ако първо не го придобием чрез искрен стремеж към знание. Чрез укрепване на мисълта, както беше описано вчера, трябва да създадем възможността да бъдем извън тялото в напълно съзнателно състояние и да гледаме назад към него. Това може да се постигне само чрез засилване на нашата мисловна сила. Но трябва също така да се научим да правим разграничения. Всичко, което идва от

предишен живот, е отворено за нашето възприятие, но всичко, което се отнася до бъдещето, е достъпно само за вътрешно преживяване.

Тези вътрешни преживявания са оскъдни в сравнение с могъщата свръхсетивна картина на предсъществуващия живот, която е пред нас, защото нашето пренатално съществуване може наистина да формира съдържанието на една напълно развита наука. Но всичко, което можем да съберем относно бъдещето, ще зависи до голяма степен от вътрешното укрепване на нашето съзнателно-волево същество, когато то е извън тялото. Това съзнателно-волево същество може да се наблюдава и в хода на неговото развитие по време на физическия живот на земята, докато постепенно узрява за по-висше състояние на съществуване след смъртта. Разликите стават очевидни, ако първо наблюдаваме онази част от човека, която обикновено го изоставя несъзнателно по време на сън, в по-млад стадий от живота, а след това я наблюдаваме в по-зрял стадий. Съзнателно-волевото същество, което изоставя тялото на по-млад човек по време на сън, е по-изпълнено с рефлексивен, замислен елемент. Наблюдаваме, че то несъзнателно отеква в мислите, които човешкото същество таи. Когато човек остарее, той вече не изнася от физическото си тяло толкова много мисли, когато преминава през портала на съня, а изнася със своето чувствено-волево същество във външния свят сили на характера, сили, съдържащи се в развитите му импулси на волята.

Следователно можем да кажем: По време на земния си живот ние постепенно се превръщаме от същество, в което мислите са преобладаващ елемент, в същество, което проявява в своята душевно-духовна част по-скоро ехото на силите, които съставляват неговия характер. По същество ние не преминаваме през портала на съня с мислите си, защото ги оставяме зад гърба си, когато заспим, и те блестят през физическото тяло. Оставяме зад гърба си мислите, които са ни оживявали по време на земния ни живот от раждането до смъртта. Учим се да ги гледаме като външни мисловни сили на света; по-късно, след смъртта, се учим да ги познаваме като външен свят. Преминаваме през портала на съня с тези сили, които са формирали нашия характер, които съставляват нашето вътрешно морално развитие. Ако искаме да тълкуваме правилно всяка фаза в перспективата, която ни се явява в света на нашия предсъществуващ живот, първо трябва да придобием тази способност чрез развитието на нашите нормални душевни сили.

В предишната лекция вече ви описах, че когато човек засилва мисловния си живот чрез медитация и концентрация, така че да може да живее в мисли по същия начин, по който обикновено живее в сетивни впечатления, във вътрешен мисловен живот, толкова мощен, жив и интензивен, колкото е животът на душата, когато тя се отдава на сетивни впечатления, тогава той достига до имажинерно познание. Този вътрешен мисловен живот, засилен до степен на имажинерно съзнание, сега му позволява да се изправи не само пред спомените от миналия си земен живот до настоящия момент, но и да огледа всичко, отнасящо се до неговия физически земен

организъм, оформен и моделиран от тялото на формиращите сили. Първото му свръхсетивно преживяване е да погледне назад от настоящия момент върху целия си земен живот, чак до детството, под формата на могъща картина.

Вече споменах в последните си лекции, че картината, която може да бъде преживяна по този начин, наподобява в някои точки факт, който дори сериозни учени обсъждат днес, защото е достатъчно доказано, че подобна картина възниква, когато човек е в смъртна опасност, почти без надежда за спасение. Давещ се човек, например, може да преживее в голяма картина това, което представлява етерното времево тяло на формиращите сили; той гледа към това тяло.

Свръхсетивното познание ни позволява да получим същия този поглед, който представлява първото преживяване след смъртта, чрез правилното тълкуване на перспективата, описана ви за нашия предсъществуващ, пренатален живот.

Тогава осъзнаваме факта, че когато човек преминава през портала на смъртта, той възприема за кратко време, траещо само няколко дни (приблизително толкова, колкото човек е способен, в съответствие със своята организация, да се справи без сън в продължение на няколко дни), един вид картина, която му дава общ преглед на миналия му земен живот в един вид мисловна мрежа, но състояща се от картини. За кратко време получаваме този общ преглед на земния си живот, когато преминаваме през портала на смъртта. Бих казал, че се изправяме пред земния си живот без участието на нашите чувства и нашата воля, чисто в един пасивен преглед; след смъртта се научаваме да познаваме това първо състояние, както го описах.

Първо трябва да придобием този опит чрез свръхсетивно познание, чрез медитация и концентрация и т.н. Но ни е необходим друг вид обучение, ако искаме правилно да тълкуваме в тази картина връзката между миналия ни земен живот и живота след смъртта.

В земния си живот, а дори и в обикновената наука, ние обикновено се отдаваме пасивно на външния свят с нашите мисли, чувства и волеви импулси. Ние сме в крак с външния свят. Преживяваме Вчера, след това във връзка с него Днес и малко по-късно Утре. А вътрешните отражения на нашите мисли, чувства и волеви импулси, развити в душата, са свързани с външния ход на времето, като продължаващо естествено преживяване. Това, така да се каже, дава на нашето обикновено мислене и чувстване един вид опора, но човешкото мислене не може да достигне необходимата степен на засилване, която му позволява да прави свръхсетивни изследвания, ако пасивно се подчинява на външния ход на времето. Сега са необходими други упражнения; трябва да се опитаме - ако мога да използвам този израз - да мислим назад. Когато денят свърши, трябва да преразгледаме всичко, което сме видели през деня, но не трябва да правим това под формата на мисли, нито критично, а под формата на картини; би трябвало, така да се каже, да видим всичко отново, по същия начин, по който виждаме нещата чрез фантазията си, но от

вечер до сутрин в обратна последователност. Би трябвало да придобием известна практика в това мислене назад във формата на картини. Сравнително лесно е да мислим назад за по-големи части от деня, но за да имаме обратна картина на хода на деня, трябва да се разгледат и атомистично малки части назад и това трябва да се практикува дълго време.

След това можем да преминем към други упражнения; например, можем да потърсим помощ, като се опитаме да преживеем драма назад, от Пето действие назад към Първо, да се опитаме да преживеем мелодии вътрешно, като слушаме, така да се каже, душевно-духовно. По този начин можем да постигнем способността да гледаме на спомените от живота си (това е нещо различно от описаната по-горе житейска картина), като ги извикаме пред душата си назад, под формата на въображаеми картини, така че целият ни живот да стои пред нас, от настоящия момент назад в миналото. Правейки такива упражнения, ние освобождаваме мисленето си от външния ход на времето. Дълбоко вкоренения навик да следваме хода на времето с нашето мислене и чувстваване трябва да бъде преодолян. Чрез насилствено мислене назад постепенно ни се дава възможност да използваме много по-голяма и по-силна способност за мислене от тази, използвана за просто пасивно мислене. Нашата мисловна сила може да бъде съществено засилена само чрез този начин на мислене назад.

И тогава откриваме нещо, което несъмнено изглежда парадоксално за нормалното съзнание и за обикновеното разбиране. Но по същия начин, по който човек гледа на физическия свят с представи, течащи в потока на времето, така постепенно стига до това да погледне на духовния свят, когато мисленето му е еманципирано от връзката си с външния ход на времето.

Това създава допълнителна способност, която позволява на човек да наблюдава новите преживявания и да интерпретира правилно, от вече описаната перспектива, нещата, свързани с жизнената картина, която вижда няколко дни след смъртта.

След тази житейска картина можем да видим как човекът отново преминава през живота си, като го преживява назад в много реални и живи картини. Човек преживява, така да се каже, душевния свят, преди да преживее духовния свят. Той живее назад през живота, от смъртта си до раждането си, но по-бързо, отколкото по време на земното си съществуване от раждането до смъртта. Той живее през този живот назад.

Способността да се възприема това се придобива чрез вече споменатите упражнения за мислене назад. И сега ние получаваме представа как след смъртта човекът преживява в този обратен ход на душевния живот всичко, което е преживял тук, на земята, във физическото си тяло. Но сега той преживява всички тези неща с *душата* си и може да види всичко, което е навредило на моралния му напредък. Чрез това само живеене назад във времето, той вече може да наблюдава от по-висша гледна точка какво би искал да промени в живота си. Защото може да види

как определени морални дефекти са възпрепятствали развитието му към съвършенство. Но тъй като сега преживява всичко това по жив начин, то не остава в сферата на мисълта. В този обратен ход на душевния живот – бих казал, в този душевен живот, който той развива назад, мисълта не остава абстрактна, защото абстрактните мисли са останали със смъртта; мисълта сега се развива като мислеща *сила*. Тя се превръща в импулс, който кара човешкото същество да се поправи през следващия си земен живот, по някакъв начин да преживее факти, противоположни на тези, които сега стоят пред душата му. В душата се развива нещо, което в следващия живот се проявява под формата на подсъзнателни копнежи да се доближим до това или онова преживяване в живота. В това преживяване назад през миналия си живот, ние развиваме желанието да преживеем в следващия си земен живот събития или факти, които уравновесяват онези, през които сме преминали в миналото. И така, този обърнат ход на развитие съдържа зародиша на нещо, което несъзнателно носим със себе си, когато се родим отново, нещо, което може да се опише горе-долу по следния начин. Това обикновено не е достъпно за обикновеното съзнание; въпреки това живее в човека. Но наблюдавайте само с обикновения си здрав разум нещо, което свръхсетивното изследване установява като факт – а именно *как* подходяме към някой решаващ факт в живота.

Нека предположим, че по време на един от земните си животи срещаме друго човешко същество на 30-та или 35-та година (ще взема някое решаващо събитие) и то става наш житейски спътник, с когото искаме да споделим по-нататъшната си съдба, че откриваме, че душите ни се хармонизират. Един обикновен материалист би казал, че това е чиста случайност. По-дълбоките умове – има много и те могат да бъдат проследени в историята – обаче са размишлявали малко върху този проблем: Ако сега погледнем назад в живота от това решаващо събитие, ако разгледаме какво му е предшествовало, какво е било преди това и още по-назад... откриваме, че ходът на живота ни, насочен към това събитие, е следвал определен план. Понякога откриваме, че събитие, което преживяваме по този начин в живота си, факт, който има толкова силно влияние върху живота ни, изглежда като органично заключение на добре дефиниран план.

Ако първо сме изградили такъв план хипотетично и го отведем назад до нашето раждане, и ако след това го разгледаме с помощта на когнитивни сили, развити чрез медитация, ретроспективно мислене, волеви упражнения, ние наистина трябва да си кажем: Този хипотетичен план, който сте изградили, понякога може да изглежда като просто фантазия, но не винаги е така. Именно за решаващи факти в живота често се оказва от най-голямо значение, че човешкото същество носи в себе си от раждането си подсъзнателен копнеж и че, воден от този копнеж, който той може би интерпретира съвсем различно в различните епохи от живота си, той прави първата стъпка, втората стъпка и всички стъпки, които накрая го водят до събитието,

което е формирал като семе по време на ретроспективния си опит след смъртта и което го превежда през новия му земен живот като неопределен копнеж. Така ние сами оформяме съдбата си по несъзнателен начин. Това ни позволява да разпознаем какво срещаме по време на земното си съществуване, тази съдба или Карма, както е била обозначена в древната, инстинктивна, ясновидска мъдрост на Ориента. Тази съдба, от която зависи нашето щастие и нещастие, нашата радост и болка в живота, можем да се научим да разпознаваме, като погледнем последователността на земния си живот.

Човек естествено много скоро ще бъде склонен да каже: Как стоят нещата тогава по отношение на *свободата*? - Защото, ако човекът е воден от съдбата, как стоят нещата по отношение на човешката свобода? - Наистина, решение на въпроса за съдбата може да се постигне само чрез искрено стремеж към проблема за свободата. На този етап позволете ми да вмъкна нещо лично, защото то несъмнено има обективно значение. В началото на деветдесетте години на миналия век написах своята „*Философия на духовната дейност*“. Задачата на тази книга беше да установи преживяването, факта на свободата. От собствените вътрешни преживявания на човека се опитах да характеризирам съзнанието за свободата като абсолютна сигурност. И последващите обяснения, които се опитах да дам като частично решение на проблема за съдбата, като например скица, която ви дадох сега, считам за напълно в хармония с описанията на човешката свобода. Тези, които изучават моята книга „*Философия на духовната дейност*“, ще открият обаче, че бях принуден първоначално да се откажа от говоренето за свобода на човешката воля и вместо това да говоря за свобода, преживявана в мисълта, в чисто мислене, еманципирано от сетивата. В мислите, които съзнателно възникват в човешката душа като етичен, морален идеал, в мислите, които имат силата да влияят на човешката воля и да я водят към действие, в такива мисли има свобода. Можем да говорим за човешка свобода, когато говорим за човешки действия, оформени от собственото свободно мислене на човека, когато той достигне до точката, чрез морално самообучение, да не позволява действията му да бъдат повлияни от инстинкти, страсти, емоции или от темперамента си, а само от всеотдайната любов към действието. В тази всеотдайна любов към действието може да се развие нещо, което произтича от идеалната сила на чистото етично мислене. Това е наистина свободно действие.

Духовната наука сега ни позволява да открием, че по време на сън мисленето като такова, мисленето, което е в основата на свободните етични действия, остава в огледалното физическо тяло. Следователно това е нещо, което човек преживява между раждането и смъртта. Дори ако човешкият живот не беше от огромна стойност и от други аспекти, включването на импулса на свободата в нашите преживявания между раждането и смъртта прави живота ни на земята ценен сам по себе си. Във физическото си съществуване на земята ние постигаме свобода, като

развиваме мисълта като такава, когато мисълта губи пластичната сила, която все още има в етерното тяло, и се развива като чисто мислене в съзнанието, което имаме в обикновения живот.

В началото на деветдесетте години на миналия век бях принуден да изложа една много смела мисъл в моята „*Философия на духовната дейност*“. Трябваше да говоря за моралните импулси под формата на етични идеи и да обясня, че те не идват при нас от Природата, а чрез интуицията. По това време говорих за „морална фантазия“. Защо? – В моята „*Философия на духовната дейност*“ обясних, че тези етични мотиви се вливат в човека от духовния свят, но отначало под формата на образи. Той ги получава от духовния свят като интуиция.

Но по този начин ние стигаме, така да се каже, до другия полюс на това, което преживяваме тук, във физическия свят. Навсякъде в царството на Природата откриваме необходимост, ако я разгледаме със здравия си разум и с научна нагласа. Ако погледнем в света на моралните импулси, тогава откриваме свобода, но за начало свобода под формата на чиста мисъл, на чисто мислене, в интуицията, която живее в мисловната дейност. Отначало не знаем как тези морални сили навлизат във волята, защото възприемаме етичните интуиции несъзнателно. Така имаме от една страна Природата, към която принадлежим чрез действията си, а от друга страна нашия етичен опит. Само чрез естествената наука би трябвало да загубим възможността да приписваме реалността и светотворните сили на тези етични интуиции. Ние преживяваме Природата, така да се каже, в цялата ѝ плътна грубост, в нейната необходимост. И тогава ние изпитваме свободата, но я изпитваме във фино изтъканите импулси на мисленето, които достигат до въображаемия етап, и тъй като те не са част от Природата и могат да бъдат преживени в свободна дейност, знаем, че те идват от духовния свят, както посочих в моята „*Философия на духовната дейност*“.

Но сега между тези интуиции, които са изцяло образни и нереални и които придобиват реалност само чрез етичния живот, между тези интуиции и обективното познание на Природата и нейните закони, трябва да се вмъкне нещо. Сега се вмъкват въображението и вдъхновението, които възникват по начина, който описах. В този случай и интуицията претърпява промяна. Импулсът, който първоначално се е появявал само в чистото мислене, сякаш се кондензира в духовна реалност. В тази новопридобита интуиция, постигната чрез въображение и вдъхновение, ние не се учим да познаваме настоящото си Его, а Егото, което преминава през повтарящи се животи на земята и което носи нашата съдба през тези повтарящи се земни животи. Преминавайки през тези повтарящи се земни животи, които са оформили нашата съдба, ние не сме свободни. И все пак винаги можем да вмъкнем свободни действия в тази мрежа на съдбата по време на различните ни животи на земята. Само защото въображаемата интуиция ни позволява да изпитваме етични импулси (не като реалности, а като нещо, което можем свободно да приемем), ние

можем да вплетем свободата в мрежата на съдбата по време на определен земен живот. Фактът, че съдбата ни носи от един земен живот в друг, не ни прави по-малко свободни от факта, че параход може да ни преведе от Европа до Америка. Нашето бъдеще се определя от решението за пътуване, взето в Европа; но в определени граници ние винаги сме свободни и можем да се движим свободно, докато сме в Америка. Ето как съдбата се носи от един земен живот в друг. Но към света на фактите, които по този начин преживяваме по време на повтарящите се животи на земята, можем да вмъкнем това, което извира от свободата по време на определен живот.

И така виждаме, че онези, които се борят с проблема за свободата и виждат решението в съзерцанието на етични идеи, които първоначално могат да бъдат схванати само чрез морална фантазия, но които проникват от духовния свят във физическия свят на човека, – виждаме, че онези, които по този начин придобиват разбиране за проблема за свободата, са се подготвили по този начин за разбирането на съдбата, която навлиза в човешкия живот почти като необходимост. Ако постигнем тази интуиция и разберем преплитането на съдбата и свободата и по този начин допълнително засилим силите, придобити чрез медитация, концентрация, ретроспективно мислене и т.н., ние сме способни да съзерцаваме, тоест да интерпретираме по-нататък фактите, които ни се появяват в духовна перспектива.

Това, което сега е свързано с това ретроспективно преживяване, е живот, който протича в чисто духовна сфера, в която сега живеем към следващ живот на земята. В тази духовна сфера нашето преживяване е точно обратното на преживяването ни по време на земния ни живот. Тук, на земята, нашите вътрешни преживявания могат, за начало, да бъдат възприемани само вътрешно, като картини. Ние не преживяваме вътрешното си същество с обикновеното си съзнание, защото нашето будно съзнание ни кара да преживяваме външния свят. Ние гледаме, така да се каже, от собствения си център към обкръжаващия ни пространствен свят, към пространствената сфера, външния свят. Ние сме вътре в себе си, а външният свят е отвън.

По време на нашето съществуване между смъртта и новото раждане тази концепция е просто обърната: сега сме центрирани в свят, който е съставлявал нашия външен свят тук на земята, а външният свят на земята сега се превръща в един вид вътрешен свят.

Вътрешният свят на човешката природа, който не ни беше достъпен по време на земния ни живот, сега може да бъде преживян като външен свят. И по време на живота ни между смъртта и новото раждане, нашето вътрешно същество се превръща в света! А светът се превръща в нашето Его.

И доколкото преживяваме нещо, което сега е по-висше от света, който ни заобикаля тук, на земята (защото човекът е венецът на творението, той носи в себе

си сфера, която е по-висша от заобикалящия ни свят), ние имаме в себе си един по-ценен свят по време на нашето съществуване между смъртта и новото раждане. Светът, който по този начин преживяваме като наша собствена среда, но който всъщност е тайнственият свят на вътрешното същество на човека, се преживява творчески. В духовния свят ние преживяваме тези сили творчески, заедно с висши духовни Същества, които обграждат нашето душевно-духовно същество, по същия начин, по който царствата на Природата, растенията, животните и минералите, обграждат нашето физическо същество на земята.

В общуване с тези духовни Същества ние преживяваме силите, от които постепенно оформяме не само нашата съдба, нейното семе, но и нашия прототип в душевно-духовния свят. Това е истинският прототип, онова душевно-духовно същество, което след определено време се изпълва с копнежа да се влее отново, да изпрати прототипа във физическо тяло, прототипа, който то първоначално е оформило в живи мисли в духовния свят. И тъй като то трябва да се съедини с физическо тяло, тъй като може да достигне съвършенство само във физическо тяло, това душевно-духовно същество се изпълва с импулса и копнежа да се прероди тук, на земята. От духа произлиза това същество от съществуване, съществуващо преди раждането или преди зачеването, и се съединява с физическото тяло.

Истинска представа за начина, по който човекът се развива тук на земята като физическо същество (по-точни подробности ще бъдат дадени вдругиден), може да се получи само ако можем да схванем факта, че това, което се развива в тялото на майката, е само нещо, което получава от един по-висш свят истинското същество на човека.

Естествената наука има определена амбиция и мечта, състояща се в надеждата един ден да открие сложната химическа структура на клетките, всъщност на най-съвършените клетки, репродуктивните клетки, зародишните клетки на човешкия ембрион. Духовната наука Антропософията подхожда към същия този проблем, но с съвсем различни средства и от съвсем различни гледни точки. И Антропософията е способна по определен начин да посочи посоката, в която да се търси това, което се развива в майчиното тяло като зародишна клетка на човешкия ембрион. Тук не се натъкваме на сложни химични комбинации, а всъщност на хаотично състояние на материята. Пред нас нямаме високосложна химическа комбинация или някаква молекулярна структура, а хаотично състояние, хаотичен вихър от подредената структура, която съществува в кристал и в химическа молекула. В зародишната клетка материята не се развива до по-нататъшна организация, а се изтласква надолу в хаос и от съответното вещество, от веществото, което става хаотично, се развива нещо, което сега може да приема това, което идва отгоре; свръхсетивният човек, идващ от духовните светове.

Развитието на физическия човек ще бъде разбрано само ако физическите изследвания бъдат доведени дотам, че да могат да видят как физическият човешки

зародиш, като връща материята към хаоса, става способен да приеме душевно-духовния зародиш, който идва от предсъществуването. Само по този начин е възможно да се разбере как душевно-духовната част, слизаща от душевно-духовния свят, се обединява чрез зачеването и до раждането с това, което се е дематериализирало в зародиша, в ранния ембрионален стадий. Всички, които внимателно изучават формата и развитието на ембриона, могат да намерят, дори във физическото му развитие, потвърждение на днешното описание, докато това ембрионално развитие винаги ще остане загадка за онези, които не могат да го разглеждат по този начин.

Разбира се, ако наистина искаме да познаем истинската същност на човека, трябва да получим от свръхсетивното изследване това, което също принадлежи на човека. В предишни случаи например посочвах, че в науката, занимаваща се с нисшите царства, хората навсякъде биха сметнали за глупави неща, които се считат за мъдрост в изследването на човешкото същество.

Вече ви дадох пример с магнитна игла, чийто един край сочи на север, а другият на юг. Сега със сигурност не би минало на ум на никого да каже, че силите, които тя проявява, се съдържат само в магнитната игла, в пространството, заето от тази игла. Човек разглежда самата Земя като голям магнит, който упражнява влиянието си върху магнитната игла и който определя нейната посока. Магнитната игла е включена в структурата на целия земен организъм.

В този случай човек надхвърля единичното нещо, за да разпознае великото всеобхватно цяло и неговата взаимовръзка с единичния обект. Но в случая с човека човек се стреми да разпознае всичко, което се отнася до човека, като изучава развитието на зародишната клетка чрез микроскоп и като съзерцава само това, което е затворено в човешката кожа! Точно както силите на магнита могат да бъдат обяснени чрез магнита, точно както е възможно да се знае какво се развива в човешкото същество, ако не го свържем с целия свят, не само с пространствения свят, но и със света на времето; не е възможно да се разбере „човешкото същество“, освен ако не се върнем към неговото предсъществуващо, предродилно същество, разкриващо се, както е описано, на свръхсетивното зрение. Научаваме се да познаваме това предсъществуващо същество, когато човек оставя физическото си тяло тук, на земята, когато виждаме как етерното му тяло се разтваря в космическия етер – виждаме това предсъществуващо същество да преминава отново през портала на смъртта, за да започне нов цикъл, водещ до по-нататъшно приспособяване на житейските факти и до по-висше съвършенство.

Ето как човекът стои в еволюцията на света, ако разглеждаме неговата същност като такава. Това, което сега получаваме, доколкото носим нашето душевно-духовно същество долу на земята, се отнася до еволюцията на света и трябва да бъде включено в космическото развитие, както ще видим в следващата лекция.

Човешкото същество ще бъде разбрано само ако обясненото днес бъде

едновременно вложено в битието и ставането, т.е. в цялото космическо развитие. Защото човек може да познае света само като познае *себе си*. И това, което съставлява вселената, се отразява в земния живот и човекът го преживява след смъртта и преди раждането. От тази сфера той взема силите, които самият той включва във физическото си тяло при раждането или зачеването. Вселената и човекът принадлежат заедно не само външно, но и вътрешно. Човекът носи света в себе си; светът като цялост формира човешкото същество. Следователно въпросът, който повдигнахме, е частично отговорен днес; той ще бъде напълно отговорен, доколкото науката го позволява днес, в следващата ми лекция.

В заключение, нека кажа още няколко думи. Искам наистина да се разбере, че фактите, обяснени от духовно-научния изследовател, се основават на развитието на сили, които обикновено остават несъзнателни за душата, но от антропософска гледна точка, духовно-научният изследовател действа по такъв начин, че облича фактите, получени чрез свръхсетивно виждане, в мислите, които обикновено се използват в науката. Навсякъде той носи мислите си със себе си. Защото неговата изследователска работа винаги трябва да бъде съпроводена от това махало, люлеещо се от свръхсетивния към физическия свят. Той винаги трябва да стои като свой собствен критик до своето висше същество, надарено със свръхсетивно виждане. Следователно, дори тези, които не са правили такива упражнения, могат наистина да изследват и проверят със собственото си мислене всички факти, изтъкнати от духовния изследовател; те могат да ги проверят със собственото си мислене, стига да следват безпристрастно собствения си здрав разум. Наистина не е вярно, че само духовен изследовател би могъл да провери фактите, изтъкнати чрез духовно изследване. В днешно време сме свикнали твърде много с начина на мислене, свързан с външната материя, с външната последователност на природните факти, и откриваме, че духовният изследовател не може да предостави валидни доказателства за този начин на мислене. Но тези, които проникнат във всички обстоятелства, разбират връзката, съществуваща между обикновения здрав разум и методично развитото разбиране на науката, на външната наука. И тези, които мислят критично и с достатъчна липса на предразсъдъци проверяват всички факти, изложени от духовния изследовател, ще могат да направят това, дори ако самите те не са надарени със свръхсетивно виждане. Духовният изследовател представя всичко по такъв начин, че да може да бъде проверено. Тези, които казват, че духовният изследовател просто разказва това, което вижда чрез собственото си свръхсетивно виждане, без да предоставя никакви доказателства, приличат на човек, който е свикнал да мисли, че всичко, което намира на земята, стои на твърда основа, и когато някой му обясни слънчева система, веднага пита: На какво тогава почива тя?

Може би той не осъзнава, че то се основава само на себе си, че се носи свободно от собствените си сили. Човек, който иска доказателства, прилича на този, който пита:

Върху каква основа тогава стои една слънчева система? Той прилича на такъв човек, ако иска обикновени доказателства и има предвид такива доказателства, каквито могат да се поискат само за външния сетивен свят, където е възможно да се открият, без никакви доказателства, нещата, които сетивата възприемат, чието съществуване може да се докаже чрез сетивата.

Но човешкото мислене не съществува само за тази цел; човешкото мислене може да се издигне и до неща, които са доказуеми не само чрез здрав разум върху основата на сетивния опит, но и до неща, които се носят от собствените си вътрешни сили, като духовна планетарна система. Опитайте се да разгледате по този начин, прилагайки го към антропософското духовно изследване, резултатите, получени от такова самоподдържащо се, самодоказващо се мислене; тогава ще откриете, че фактите, изтъкнати от духовен изследовател, са вътрешно също толкова сигурно обосновани - дори без така наречените външни опори - както една планетарна система се поддържа свободно в космическото пространство, и че поддържаща основа е необходима само на това, което е земно и тежко. Това обаче трябва да се помни: че мисленето също трябва да стане наистина свободно, то трябва да се превърне в нещо, което може да се носи навътре, ако здравият човешки разум иска да намери доказателство за фактите, които духовното изследване извежда във връзка със същността на човека и еволюцията на света. Че от тази гледна точка е възможно да се докаже всичко, се надявам да развия в следващата си лекция за природата на световната еволюция, следвайки обясненията, дадени сега за природата на човека.

III. Световното развитие в светлината на антропософията

Мислите, които ви представих, ще ви покажат, че придобиването на истинско свръхсетивно познание предполага преди всичко, с помощта на вече описаните упражнения, двете страни на човешката природа, които обикновено неточно се определят като вътрешно и външно същество на човека, да бъдат ясно разделени. Може би може да се посочи, че в обикновеното съзнание човек не прави точно разграничение между вътрешното и външното същество на човека, когато говори за тях. Начинът, по който характеризирах излизането на сетивното и волевото същество на човека по време на сън и осъзнаването му в свръхсетивно познание извън физическото тяло, ни показва, че именно това свръхсетивно познание ни позволява да разделим ясно онези части, които обикновено се описват смътно в обикновеното съзнание като външно и вътрешно същество на човека. Бих казал, че чрез това разделяне вътрешният свят на човека се превръща в негов външен свят, а това, което обикновено смятаме за негов външен свят, се превръща в негов вътрешен свят.

Какво се случва в този случай? По време на сън, чувствително-волевото същество на човека изоставя това, което нарекохме негово физическо тяло и етерно тяло, или тяло на формиращите сили, и след това това чувствително-волево същество поглежда назад към физическото тяло и етерното тяло, сякаш са обекти. Показахме, че в тази ретроспекция цялата мрежа от мисли се появява извън вътрешното същество на човека. Светът на мислите, който изпълва нашето обикновено съзнание и който отразява външния свят, не излиза с истинското вътрешно същество на човека при заспиване, а остава с физическото тяло, като истинските сили на етерното тяло. По този начин успяхме да схванем, че по време на нашето будно състояние на съзнание не можем да осъзнаем онази част, която излиза по време на сън и която остава в несъзнание за обикновеното съзнание. (Самонаблюдението може лесно да ни убеди, че по време на нашето обикновено будно съзнание светът на мислите произвежда това будно състояние на съзнание).

В онази част от човешкото същество, която по време на сън излиза от физическото и етерното тяло, съществува един тъп сумрачен живот и ние се научаваме да опознаваме тази вътрешна същност на човека едва когато свръхсетивното познание я изпълва, така да се каже, със светлина и топлина, когато сме също толкова съзнателни в тази вътрешна същност, колкото сме обикновено съзнателни във физическото си тяло. Но ние също така се научаваме да разбираме защо имаме несъзнателен живот по време на обичайното си състояние на сън. Съзнанието възниква, когато се потапяме във физическото и етерното си тяло в момента на събуждане. И като се потапяме във физическото тяло, ние използваме сетивата,

които ни свързват с външния свят. В резултат на това сетивният свят се пробужда и ние по този начин ставаме съзнателни в него.

По същия начин ние се потапяме в нашето етерно или жизнено тяло, тоест в нашия свят на мисли, и ставаме съзнателни в нашите мисли. Следователно обикновеното съзнание се основава на факта, че използваме инструментите на нашето физическо тяло и че използваме, така да се каже, мрежата от формиращи сили на етерното тяло. В обикновения живот истинското вътрешно същество на човека, изтъкано от чувство и воля, не е в състояние да постигне съзнание, защото няма органи. Като извършваме мисловните и волеви упражнения, за които говорих, ние даряваме самата душа с органи. Този душевен елемент, който в началото е неясен в нашето обикновено съзнание, придобива пластична форма, точно както нашето физическо тяло и нашето етерно тяло придобиват пластична форма в сетивата и в органите на мисълта. Следователно истинското душевно-духовно същество на човека получава пластична форма.

В същата степен, в която той е пластично оформен и придобива (ако мога да използвам този парадоксален израз) душевно-духовни сетивни органи, светът на душата и духа се издига около нашето вътрешно същество. Опази част от нашето същество, която обикновено живее в скучно, сумрачно съществуване и която може да възприема само заобикалящия ни свят, а именно физическия свят, когато използва физическите и етерните органи на възприятието, по този начин придобива пластична форма и влиза във връзка със свят, който винаги ни заобикаля, дори в обикновения ни живот, макар че не го осъзнаваме, свят, в който сме живели, преди да се спуснем във физическото си същество чрез раждане или зачеване, както беше описано онзи ден; свят, в който ще живеем отново, когато преминем през портала на смъртта, защото тогава ще го разпознаем като свят, който ни принадлежи и който не е ограничен от раждане и смърт. Но има едно нещо, което се издига пред нас, когато влезем в духовния свят. Не можем да влезем в този свят по същия абстрактен теоретичен начин, по който можем да живеем във физическия свят и в света на мислите или на интелекта. Във физическия свят и в света на мислите ние използваме идеи и мисли, които като такива ни оставят хладни. С малко самонаблюдение всеки може да открие, че когато се издигне до сферата на чистото мислене, когато се отдаде на външния сетивен свят без особен интерес или тясна връзка с него, външният физически свят, както и светът на идеите, наистина го оставят хладен. Трябва да се научим да познаваме това подробно от конкретни примери от живота. Трябва да отбележим например колко различни са вътрешните чувства, с които смятаме за дома си, от тези, с които гледаме на всяка друга непозната страна, която е безразлична към нас. Това ще ни покаже, че за да имаме жив интерес към околния свят, нашето чувство и нашата воля първо трябва да бъдат привлечени чрез специални обстоятелства. Чувството наистина винаги ще се гмурка във физическия свят, когато се събудим, получавайки от този физически свят връзка

със сетивата и разума. Фактът, че любовта или може би омразата се разпалват в нас, когато срещаме определени хора във физическия свят, фактът, че се чувстваме подтикнати да правим определени неща за тях от състрадание, всичко това изисква включването на нашите чувства и на всичко, което съставлява нашето вътрешно същество, когато се натъкваме на такива неща във външния физически свят. Колко осъзнаваме факта, че вътрешният ни живот изстива, когато се издигнем до сфери, които обикновено се наричат сфери на бледата, суха мисъл и на теоретичното изследване!

Съществото, което живее в скучно състояние на сумрак от момента на заспиване до момента на събуждане, трябва, така да се каже, да се свърже по време на будното дневно състояние с мисли и сетивни преживявания чрез вътрешно участие в тези процеси, като по този начин поражда цялото богатство от интерес към външния свят.

И така, ние осъзнаваме, че в самия живот чувството и волята трябва първо да бъдат привлечени в сетивния свят и в света на мислите. Но ние възприемаме това в пълния смисъл на думата едва когато чрез свръхсетивно познание се освободим от физическото и етерното тяло и имаме преживявания извън тях, вътре в нашето сетивно-волево същество.

И следователно е очевидно, че трябва да започнем да говорим за света по различен начин от начина, по който говорим в обикновения живот, в обикновеното съзнание. Сухите идеи, законите на природата, които сме свикнали да откриваме в науката и които ни интересуват теоретично, макар и да ни оставят вътрешно хладни, те трябва да бъдат пропити с определени нюанси и изрази, които характеризират външния свят по различен начин от начина, по който обикновено го характеризираме. Вътрешният ни живот придобива по-голяма интензивност чрез свръхсетивното познание. Ние проникваме по-интензивно в живота на външния свят. Когато се опитваме да придобием знание, тогава вече не сме в състояние да се подчиняваме хладнокръвно на вътрешните идеи. Без съмнение тогава човек е изложен на упрека, че обективността може да страда от известна вътрешна топлина, от пробуждането на чувството и субективното чувство. Но това възражение се повдига само от онези, които не са запознати с обстоятелствата.

Нещата, възприемани чрез свръхсетивното познание, ни карат да говорим различно за свръхсетивните обекти на познанието. Те не се променят, не стават по-малко обективни, защото всъщност са обективни. Когато гледам една прекрасно нарисувана картина, тя не се променя поради факта, че я гледам с огън и ентузиазъм; бих бил студен прозаичен човек, ако бих се изправил пред една от Мадоните на Рафаел или една от картините на Леонардо с чисто аналитично художествено разбиране, съвсем студено и без никакъв ентузиазъм. Същото е, когато духовните светове се издигат в свръхсетивното познание. Тяхното съдържание не се променя поради факта, че се свързваме с тези светове с

вътрешни чувства, далеч по-силни от тези, които обикновено ни свързват с външния свят и неговите обекти.

Когато говорим от гледна точка на познанието за висшите светове, много неща ще трябва да бъдат казани по различен начин, описанията ще трябва да бъдат различни от тези, които сме свикнали да чуваме в обикновения живот. Но това не прави тези светове по-малко обективни. Напротив, може да се каже: Субективният елемент, който сега избухва от физическото и етерното тяло, става по-обективен, по-безкористен в цялостното си преживяване. И така, първото преживяване, което имаме, когато напуснем физическото тяло и преживяваме съзнателно вътрешното си същество (докато иначе винаги го преживяваме несъзнателно), е чувство на абсолютна *самота*.

В обикновеното си съзнание никога не усещаме, че обитавайки само вътрешното си „аз“, независимо от всичко в света, което се отнася до нас, пълната самота изпълва душата ни, че ние самите, с всичко, което сега съставлява нашето душевно-духовно съдържание, трябва да разчитаме изцяло на себе си.

Чувството за самота, което понякога възниква във физическия свят, но само като отражение на истинското чувство, макар и достатъчно болезнено за много хора, се засилва неизмеримо, когато по този начин проникнем в свръхсетивния свят. Но тогава поглеждаме назад към това, което се отразява като духовна среда в огледалото на физическото и етерно тяло, което сме оставили зад гърба си. Осъзнаваме, от една страна, пълно чувство на самота, което единствено ни позволява да запазим Аза си в този свят... защото щяхме да се стопим в този свят на духа, ако самотата не ни даваше това Аз-чувство в духовния свят, по същия начин, по който тялото ни, телесното ни усещане, ни дава Аз-чувството ни тук, на земята. На тази самота дължим поддържането на Аза в духовния свят. Тогава се научаваме да познаваме този духовен свят като наша среда. Но знаем, че можем да се научим да го познаваме само чрез вътрешното душевно-духовно око, както виждаме физическия свят през физическите си очи.

Същото е и когато човекът напуска физическото и етерното си тяло, преминавайки през портала на смъртта, и във връзка с това ще разширя обясненията, дадени вчера. Вярно е, че в този случай физическото тяло се предава на елементите на земята, а етерното тяло се разтваря, както описах, във всеобщия космически етер. Но това, което сме се научили да познаваме като наш физически свят, чрез нашите чувства и воля, светът, в който сме преживявали себе си чрез обикновеното съзнание между раждането и смъртта, този свят остава за човека. Физическото тяло, изпълнено с вещество, и тялото от формиращи сили, проникнати от етерни сили, се оставят настрана със смъртта, но това, което сме преживели в тях, остава като огледален елемент.

От духовния свят ние поглеждаме назад през смъртта, през която сме преминали, към последния си земен живот. Само защото имаме пред себе си този последен

земен живот като твърда съпротива, която отразява всичко, само защото всичко, което ни заобикаля, докато преминаваме през душевно-духовния свят между смъртта и новото раждане, също може да се отрази. Чрез тези преживявания ние възприемаме всичко да се издига в един далеч по-интензивен живот от този, който сме се научили да познаваме тук, във физическия свят. И първо възприемаме като душевно-духовно същество всичко, с което сме били свързани по някакъв начин чрез нашата съдба, чрез нашата Карма. Хората, които сме обичали, стоят пред нас като души. В свръхсетивното си зрение виждаме всичко, което сме преживели заедно с тях.

Тези, които придобиват духовно, свръхсетивно знание, вече придобиват имажинативно виждане тук, във физическия свят, чрез всичко, което ви описах. Тези, които преминават през портала на смъртта по обикновения начин, придобиват тази способност, макар че тя е малко по-различна от духовното виждане на земята, те я придобиват, след като са преминали през портала на смъртта. От обвивките на физическото и етерното тяло, които са били отхвърлени, излиза всичко, с което сме били свързани по съдба или по друг начин в този земен живот - несъмнено възниква по различен начин, когато тези, които сме оставили след себе си, все още живеят на земята, където връзката с тях е по-трудна, но когато те ни последват през смъртта, тази връзка съществува в свободния, душевно-духовен живот. Всичко в нашата среда, с което сме били свързани като човешки същества, се издига пред нас. За свръхсетивното познание фактът, че хора (ако мога сега да се изразя с думите на обикновеното съзнание), които са принадлежали заедно тук във физическия свят, се намират отново в душевно-духовния свят, след като са преминали през портала на смъртта, не е вяра, която трябва да се приема като неясно предчувствие, а е сигурност, факт, също толкова сигурен, колкото резултатите от физиката или химията. И това е всъщност нещо, което духовната наука Антропософията може да добави към придобивките на съвременната култура. Чрез постепенното популяризиране на научното съзнание хората са свикнали с известно чувство на сигурност. Те се стремят да придобият някакво познание за свръхсетивните светове, но вече не под формата на старите предчувствия, традиционно предавани в религиозните вярвания, а са обучени да приемат онази сигурност, която външният свят може да предложи. По отношение на това, което се намира отвъд раждането и смъртта, духовната наука Антропософията се стреми да проправи пътя към същия този вид сигурност. Тя наистина може да направи това. Само онези, които извървят вече описания път, пътят, водещ към духовните светове, могат да пренесат знанията, придобити във физиката или химията, по-нататък, навън, в световите, в които влизаме, когато преминем през портала на смъртта. Разбира се, не всичко ни се струва по този начин, когато погледнем назад към физическото си тяло чрез свръхсетивното познание извън тялото. Има едно нещо, което тогава ни се струва много загадъчно и тази загадка може най-добре да ни

покаже, че духовната наука Антропософията не превежда истините, които включва в своите сфери на познание, в прозаичен, сух рационализъм. Тя ни води към духовно виждане или, като съобщава своята истина, говори за неща, които могат да бъдат възприети чрез духовно виждане. Но бивайки водени към духовно виждане, ние не губим пълно благоговение към мистериите, съдържащи се във вселената, към всичко във вселената, което вдъхва благоговение и което сега може да бъде ясно възприето, докато иначе то се усеща най-много тъмно. Това загадъчно нещо, което имам предвид и което ни се струва, е, че сега се учим да познаваме връзката на човека със земята, по-специално връзката му с физическия минерал земя. Вече ви обясних от много различни аспекти как нашата мрежа от мисли, която е свързана с физическото тяло, остава назад и освен това, което ви беше описано, освен това, което се отразява и ни води до познание за вечното същество на човека, можем да разпознаем и природата на самото огледало, което имаме пред себе си.

Може да се каже: Както във физическия свят сме изправени пред огледало и в това огледало околният свят се появява едновременно с нашето собствено „аз“, така и в свръхсетивното познание духовният свят се появява през това огледало. Но както можем да докоснем материалното огледало с неговото фолио и да изследваме състава му, така можем да изследваме и това огледало на свръхсетивното – а именно нашето физическо тяло и нашето етерно тяло – когато сме навън с нашето истинско душевно-духовно същество.

И там може да се види, че по време на земния си живот човекът постоянно приема вещества от външния свят, за да расте и да поддържа целия си живот. Ние със сигурност приемаме вещества от животинското и растителното царство, но всички тези вещества, които приемаме от животинското и растителното царство, съдържат и минерални вещества. Растенията съдържат минерални вещества, защото растението се изгражда от минерални вещества. Като приемаме растителна храна, ние следователно изграждаме собственото си тяло от минерални вещества.

Като погледнем назад към физическото си тяло отвън, сега можем да възприемем истинското значение на минералните вещества, които абсорбираме. Защото сега духовното зрение разкрива нещо, за което обикновеното ни съзнание няма и най-бледа представа, а именно дейността на мисленето. Както знаете, ние сме оставили зад гърба си мисленето. Мислите ни продължават, така да се каже, да блестят и да светят във физическото тяло. Така сега можем да наблюдаваме ефектите на мислите във физическото тяло отвън, като нещо обективно. И възприемаме, че ефектът на мислите върху физическото тяло на човека е разтваряне на неговите физически вещества, които се разпадат, така да се каже, в нищо.

Знам, че това очевидно противоречи на закона за запазване на енергията, но сега няма време да обясня по-подробно пълната му хармония с този закон. Характерът на моята тема ме задължава да се изразя с донякъде популярни термини. Но е

възможно да се разбере, че чисто минералното в човека, това, което той носи в себе си като чисто минерални вещества, трябва да е в него, защото трябва да бъде разтворено от мислите му. Защото иначе мислите му не биха могли да съществуват – това е условието за тяхното съществуване – мислите му не биха могли да съществуват, ако не разтварят минерални, земни вещества, факт, разкрит и от духовните науки от по-ранни времена, основани повече на интуитивно чувство. Това разтваряне, това разрушаване на физическите вещества представлява физическия инструмент на мисленето.

Когато нашата сетивно-волева част, нашето истинско вътрешно същество, живее във физическото тяло и в етерното тяло и е изпълнена от мисловната дейност, ние се научаваме да разпознаваме, че тази дейност протича чрез факта, че физическата субстанция непрекъснато се разрушава. Сега се научаваме да разпознаваме как всъщност възниква нашето обикновено съзнание. Ние не сме съзнателни, защото в нас властват сили на растеж, сили, които се развиват в останалата част на организма чрез храненето. Защото в същата степен, в която силите на растеж са активни в нас, мисленето е притъпено. Когато се събудим, мисленето трябва, така да се каже, да има свободна ръка да разтваря физическите вещества, да ги елиминира от физическото тяло. За духовната наука на Антропософията нервната система се явява като орган, който посредничи за това отделяне на минерално-физически вещества в цялото тяло. И в това отделяне на минерално-физическото се развива точно онази мисловна дейност, която обикновено носим със себе си през света. Следователно виждате, че духовната наука Антропософията не само ни позволява да разпознаем вечното в човека, но и да знаем как това вечно действа във физическото тяло; че например мисълта може да съществува само чрез факта, че човекът непрекъснато развива в себе си минералните вещества, т.е. нещо мъртво. И така можем да кажем: Ако се научим да познаваме човека от този аспект, ние се учим да познаваме и смъртта от друг аспект. Обикновено смъртта ни се изправя като край на живота, като момент в живота, като преживяване само по себе си. Но когато хвърляме светлина върху физическото и етерното тяло на човека по този начин, ние се научаваме да познаваме постепенния ход на смъртта или отделянето на физическо-минералната субстанция – защото смъртта всъщност не е нищо друго освен пълното освобождаване на минерално-физическата субстанция на човека – ние се научаваме да познаваме непрекъснатото отделяне на мъртъв, трупоподобен елемент в нас.

Ние осъзнаваме, че от раждането нататък ние всъщност винаги умираме и само когато с цялото тяло постигнем това, което обикновено постигаме чрез нервната система, в малка част от тялото, едва тогава умираме.

Следователно ние се учим да съзерцаваме момента на смъртта, като го виждаме в малък мащаб в мисловната дейност на човешкия организъм. И през цялото време, което преминаваме след смъртта, можем да погледнем назад само към физическото

си тяло, защото съществува следният факт: Винаги, когато една мисъл светне във вас по време на обикновения ви живот, това винаги е съпроводено с факта, че физическата материя се отделя във физическото тяло, по същия начин, по който например физическата субстанция се отделя от утаен солен разтвор. Това просветляване на мисълта вие дължите така да се каже на тази непрозрачност, на това отделяне на физическите минерални вещества. Доколкото напускате физическото тяло, в сравнително кратък период от време се обобщава това, което живее в непрестанния поток от вашите мисли. Вие се сблъсквате с факта, че в смъртта виждате да свети сякаш изведнъж това, което бавно е проблясвало и светело през целия ви земен живот, от раждането до смъртта.

И чрез това мощно впечатление, в което животът на мислите озарява душата като могъща светкавица, човек придобива спомена за своите физически животи на земята. Физическото тяло може да бъде отхвърлено, етерното тяло може да се разтвори напълно във вселенския етер, но чрез факта, че получаваме в едно преживяване това мощно мисловно впечатление (за математиците бих казал: този мисловен интеграл в сравнение с мисловните диференциали, от раждането до смъртта), ние винаги имаме пред себе си, през цялото време след смъртта, като огледален елемент, нашия физически живот на земята, дори и да сме оставили настрана своите физически и етерни части. И този огледален елемент разкрива всичко, което преживяваме, когато човешките същества, с които сме били свързани от съдбата в любов или в омраза, постепенно се издигат, когато духовните Същества, които живеят в духовния свят и не слизат на земята, чиято компания също сега споделяме, се издигат пред нас.

Духовният изследовател може да заяви това със спокойна съвест, защото знае, че не говори въз основа на илюзорни образи; той знае вместо това, че за свръхсетивното зрение, когато то възниква чрез органа на физическото и етерното тяло, които сега са отвън, тези неща са също толкова реални, могат да бъдат видени също толкова реално, колкото физическите цветове обикновено се възприемат чрез физическите очи или физическите звуци чрез физическите уши.

Ето как еволюцията на човечеството е част от еволюцията на света. Ако изучаваме развитието на света, например минералния живот на Земята, разбираме защо трябва да има минерални, земни закони. Те съществуват, за да могат да съществуват и в нас, и следователно мисленето е свързано със Земята. Но като възприемаме как Съществата, които са обвързали мисленето си със Земята, излизат от това, което произвежда тяхната мисъл, ние също се научаваме да разпознаваме как човекът в истинското си същество се издига над чисто земното. Това е, което свързва развитието на света с развитието на човечеството и ги обединява.

Ние се учим да опознаваме човешкото същество и едновременно с това се учим да опознаваме вселената. Ако се научим да опознаваме физическото тяло на човека и неговата минерализация чрез мислене, ние също така се учим да опознаваме чрез

физическото тяло на човека безжизнената минерализирана земя. Това създава основа за познание за еволюцията на света и от неговия духовен аспект.

Когато по този начин се научим да познаваме вътрешното същество на човека, можем да разгледаме развитието на света в светлината на обикновените земни преживявания, през които сме преминали от раждането си.

Ако извлечете от паметта си преживяване, което сте имали преди десет години, едно минало събитие, през което сте преминали, изниква пред душата ви като образ. Вие знаете точно от житейските обстоятелства, че то изниква като картина. И все пак тази картина предава знание за нещо, което наистина е съществувало преди десет години.

Как възниква това? Чрез факта, че във вашия организъм са останали определени процеси, които сега извикват картината. Определени процеси са останали във вашия организъм и те извикват във вас картината, която ви позволява да реконструирате това, което сте преживели преди десет години. Но свръхсетивното познание ни води по-дълбоко във вътрешната природа на човека. Можем да възприемем например, че физическото тяло се минерализира по време на мисловния процес; ние възприемаме това по същия начин, по който се учим да опознаваме някакъв минал опит от нашия земен живот чрез следите, които той е оставил в нас.

По същия начин развитието на Земята може да се разбере от развитието на човека; чрез действието на минерала в човека ние се научаваме да познаваме задачата на минералното царство в рамките на развитието на Земята. И ако, както вече беше посочено, се научим по подобен начин да познаваме (мога само да спомена това, защото подробното описание би ни отвело твърде далеч) как растителното царство е свързано с човека и как животинското царство е свързано с него (защото и това може да се разпознае), тогава развитието на света може да се схване, като се тръгне от човешкото същество.

И в рамките на развитието на света можем да видим нещо, което е отново от същото значение за тези, които се интересуват от съвременната цивилизация, както са фактите, които обясних във връзка с познанието за човешкото същество, за вечното вътрешно ядро на човека.

Знаем, че съвременната цивилизация е успяла, поне до известна степен, да определи връзката на човека с развитието на света така, че да го припише към еволюцията на животните, въпреки че съответните теории или хипотези, както казват някои, все още съдържат много неясноти, изискващи допълване и изменение. Ние проследяваме развитието на най-простите органични същества до висшите животни и ако продължим тази линия на наблюдение, наистина стигаме дотам да поставим човека на върха на развитието на животните. Единият го прави по един начин, другият по друг, единият по-идеалистично, а другият по-материалистично в съответствие с теорията на Дарвин за еволюционния произход, но методично

трудно може да се отрече, че ако искаме да изучаваме физическата природа на човека според естествонаучните методи, трябва да го класираме в животинското царство, както се прави от известно време.

Трябва да изследваме как се е променила главата му в сравнение с главите на различните животински видове; трябва да изследваме крайниците му и т.н. и по този начин получаваме това, което е известно като сравнителна анатомия, сравнителна морфология, сравнителна физиология, а след това си формираме и представи за това как физическата форма на човека постепенно се е развила от по-нисши същества в хода на световната еволюция. Но по този начин ние винаги оставаме във физическата сфера. От една страна, хората днес не приемат правилно, ако антропософският духовен изследовател говори за духовния свят, както аз се заех да правя в тази лекция; от много страни това се възприема като чиста фантазия и въпреки че много хора вярват, че е добронамерено... те въпреки това го гледат като нещо визионерско и фантастично.

Тези, които се запознаят до известна степен с описаното от мен, тези, които поне се опитат да го разберат, ще видят, че подготовката и предварителните условия за това са също толкова сериозни, колкото например подготовката за изучаване на математика, така че е изключено да се говори за плаване в някаква фантастична област. Но както от една страна хората приемат погрешно, ако някой опише духовния свят като реален видим свят, така те приемат погрешно, от друга страна, ако по отношение на физическото развитие на човека напълно приемат онези, които следват човешкото развитие дарвинистично, с естествонаучна дисциплина, по животинската линия на произход, чак до човека. Никакви спекулации не трябва да навлизат в наблюденията, направени във физическата сфера, и всякакви неща, търсени там, както се прави например днес в неовитализма. Това е пълно със спекулации; старият витализъм също беше пълен със спекулативни елементи. Но когато разглеждаме физическия свят, трябва да се придържаме към физическите факти.

Поради тази причина антропософският духовен изследовател, който от една страна се осмелява да говори по определен начин за условията след смъртта и преди раждането, както направих аз, не го счита за упрек (т.е. не е засегнат от него), когато хората му казват, че описанието му на физическия свят е изцяло това на съвременен естествоизпитател. Той не внася никакви сънища в сферата, която съставлява физическия свят. Дори и хората да го наричат материалист, когато описва физическия свят, този упрек не го докосва, защото той стриктно разделя духовния свят, който може да бъде наблюдаван само с помощта на духовен метод, от физическо-сетивния свят, който трябва да бъде наблюдаван с подредените дисциплинирани методи на съвременната естествознание.

Следователно, един сериозен духовно-научен изследовател трябва да се чувства особено наранен и огорчен от упреците, отправени към него по отношение на

някои последователи на духовната наука, които понякога порицават естествената наука от известна гордост от своите духовно-научни знания и от несъмнено повърхностните си познания за естествената наука. Те смятат, че имат право да говорят негативно за науката и научните постижения, но духовният изследовател може да се чувства дълбоко наранен само от тяхното аматьорско, дилетантско поведение. Това обаче не е в съответствие с духовната наука. Духовната наука на Антропософията се характеризира с това, че тя се занимава също толкова строго и научно с външния физически свят, колкото и с духовния свят, и обратно. С това предварително условие, антропософският духовен изследовател стъпва изцяло на основата на най-строго естественонаучно наблюдение по отношение на изучаването на развитието на света, но същевременно насочва погледа си към душевно-духовния свят. И както знае, че не само физическият процес е свързан с индивидуалния ембрионален произход на човека във физическия свят, но че душевно-духовният елемент се обединява с човешкия ембрион, с човешкия зародиш, така той знае и че в цялостното развитие на света – макар че за физическото тяло той се явява като гоблен от сетивни обекти и макар че се проявява пред мрежата от мисли, т.е. пред етерното тяло, в закони на Природата – той знае и че физическият свят е проникнат и ръководен в цялостното си развитие от духовни сили, под влиянието на духовни Същества, които могат да бъдат познати чрез описаните от мен методи.

Следователно антропософският изследовател знае, че когато съзерцава външния физически свят в смисъла на истинска наука, той стига до правилната граница, където може да започне своето духовно изследване.

Ако съвестно сме проследили еволюционното развитие през животинското царство до човека, както са направили Дарвин или други дарвинисти или Хекел, и ако сме се задълбочили в неговото научно обосноваване, тогава можем да продължим това в духовно-научна посока, след като сме достигнали границата, до която ни води естествената наука.

Сега откриваме, че *съзерцанието на формата*, в която проникваме чрез свръхсетивното познание, ни показва цялото *значение на формите*, както те се появяват в човешкото царство, от една страна, и в животинското царство, от друга; ние откриваме цялото значение на тези форми.

Въоръжени със знанията, предоставени от свръхсетивните изследвания, ние виждаме как животното (поне така е при повечето животни, а изключенията могат лесно да бъдат обяснени) стои на земята с четирите си крайника, как гръбнакът му е хоризонтален, успореден на повърхността на земята, и как по отношение на гръбнака главата се развива в съвсем различно положение от това на човека. Научаваме се да познаваме цялостната форма на животното, така да се каже, отвътре, като комплекс от сили, а също и във връзка с цялата вселена. И по този начин се научаваме да правим сравнение: Възприемаме трансформацията,

метаморфозата в човешката форма, в човека, когото виждаме да стои на двата си крака, под прав ъгъл, така да се каже, с гръбнака на животното, със собствения си гръбнак, поставен вертикално спрямо повърхността на земята, и главата му, развиваща се в съответствие с това положение на гръбнака.

Като проникваме във вътрешното изкуство на творческия процес на Природата, ние се научаваме да различаваме човешката форма от животинската; ние разпознаваме това, като навлизаме в художествения творчески процес на Космоса. И ние проникваме в развитието на света, като се издигаме от иначе абстрактни, градивни мисли до мисли, които са вътрешно изпълнени с живот, които се оформят артистично в духа.

Важното, което трябва да се има предвид, е, че когато се стреми да познае развитието на света, антропософското духовно изследване се променя от абстрактното разбиране, обикновено описвано – и с право – като сухо, прозаично, систематично мислене или комбиниране на мисли, към по-конкретно, реално мислене. Не за висшия духовен свят, в който понятията трябва да проникнат чрез описаните методи, а за физическия свят, формите в развитието на света трябва първо да бъдат схванати чрез един вид художествено разбиране, което освен това се развива върху основата на свръхсетивното познание.

Като посочваме по този начин как науката трябва да се превърне в изкуство, разбира се, трябва да се сблъскаме с възражението, повдигнато от онези, които са свикнали да мислят в съответствие със съвременните идеи: „Но науката не трябва да се превръща в изкуство!“ Това винаги може да се каже като човешка потребност. Хората могат да кажат: Сега забранявам на логиката на вселената да се превърне в изкуство, защото ние се учим да познаваме реалността само като свързваме мисълта с мисълта и като по този начин се приближаваме до реалността. Да, ако светът беше такъв, какъвто си го представят хората, човек би могъл да откаже да се издигне до изкуството, до художествено разбиране на формите; но ако светът е оформен по такъв начин, че може да бъде разбран само чрез художествено разбиране, е необходимо да се напредне към такова художествено разбиране. Така стоят нещата. Ето защо онези хора, които искрено се стремяха да схванат органичното в световното развитие, наистина стигнаха до вътрешно развитие на мисленето, обикновено разглеждано като научно мислене, те стигнаха до художествено разбиране на света. И веднага щом наблюдаваме с артистично-интуитивно око развитието на света, започвайки от точката, в която обикновената дарвинистична теория спира, ние осъзнаваме, че човекът, схванат като цяло, не може просто да бъде разглеждан с твърдението, че някога е имало по-нисши животни в света, от които са се развили висши животни, че след това от тях са се развили още по-висши животни и така нататък, докато накрая се е появил човекът. Ако изучаваме ембриологията по непредубеден начин, това наистина противоречи на тази концепция. Въпреки че съвременните учени установяват фундаменталния

закон на биогенетиката и сравняват ембриологията с филогенията, те не интерпретират правилно това, което се проявява външно дори в човешката ембриология, защото не се издигат до това художествено разбиране на развитието на света. Ако наблюдаваме в човешкия ембрион как крайниците се развиват от органи, които първоначално имат закърнял вид, как всичко в началото е всъщност глава, ние вече получаваме първите елементи от това, което се разкрива чрез художественото разбиране на човешката форма, както аз я имах предвид. Не е възможно да се приравни цялото човешко същество към животните. Не може да се каже: Човекът, такъв какъвто стои пред нас днес, е потомък на целия животински вид. Не, това не е така. Само онези, които проникнат с истинска научна съвест в научния дарвинизъм и неговото съвременно описание на развитието на света, ще открият, че чрез по-висше разбиране е просто невъзможно да се постави човекът в края или на върха на животинската верига на развитие; Вместо това те трябва да изучават човешката глава като такава, главата на човешките същества. Само тази човешка глава произлиза от цялото животинско царство. Макар че може да звучи странно и парадоксално, частта, която обикновено се счита за най-съвършената част на човека, е трансформация от животинското царство.

Нека подходим към човешката глава с тази идея и нека я изучим внимателно. Наблюдавайте с определено морфологично-художествено чувство как долните горночелюстни кости са трансформирани крайници, как също горните горночелюстни кости са трансформирани крайници, как всичко в главата е засилено развитие на животинската форма; тогава ще разпознаете в човешката глава, че на по-висок етап тя разкрива всичко, което е било развито в животното под толкова много различни форми. Тогава ще разберете и защо е така.

Когато наблюдавате животното, можете да видите, че главата му виси на единия край на гръбначния стълб и че при типичното животно тя е изцяло подчинена на закона за гравитацията. Наблюдавайте вместо това човешката глава, наблюдавайте как човекът стои в космоса. Човешката глава е поставена върху гръбнак, който има вертикална посока. Тя се опира на останалото тяло по такъв начин, че останалата част от човека предпазва главата, така да се каже, от това да бъде подложена единствено на силата на гравитацията. Човешката глава е всъщност нещо, което се опира на останалия организъм със сравнителна независимост. И ние разбираме, че чрез факта, че човешката глава се носи от останалото тяло, тя всъщност пътува като човек, използващ карета; защото останалата част от тялото е тази, която носи човешката глава през света. Човешката глава има своите трансформирани крайници, които са се сбръчкали, така да се каже, и е поставена върху останалата част от организма. Този останал организъм е свързан с човешката глава по същия начин, по който цялата земя със силата си на гравитация е свързана с животното. Що се отнася до главата, човешкото същество е „вплетено“ в цялото си останало тяло по същия начин, по който цялото животно е „вплетено“ в земята.

Сега започваме да разбираме човешкото същество чрез развитието на света. И ако продължим в това познание за човешката форма с артистично чувство и разбиране, най-накрая разбираме как човешката глава е продължение на животинската поредица и как останалото тяло на човека се е развило по-късно, от земята, и е било прикрепено към човешката глава. Само по този начин ние постепенно се научаваме да разбираме развитието на човека.

Ако се върнем назад в по-ранни времена на миналото, можем да пренесем в тези първични епохи само онази част от човека, която лежи в основата на сегашното му развитие на главата. Не бива да търсим развитието на крайниците или на гръдния му кош в тези ранни епохи, защото те са се развили по-късно. Но ако наблюдаваме развитието на света, като тръгнем, както описах, от човешкото същество, ако го наблюдаваме по същия начин, по който гледаме на някакъв минал опит чрез паметта, ще открием, че човешкото същество вече е започнало своето развитие в света по време, когато например нашите висши животни все още не са съществували. По това време обаче е имало други животински форми, от които се е развила човешката глава, но висшите животни днес не са съществували.

Следователно можем да кажем: (нека сега вземем една по-късна епоха от Земята) В по-нататъшния ход на своето развитие човекът е развил главата си от по-ранни животински същества, благодарение на факта, че неговата духовна същност го е оживявала. Ето защо той е могъл да издигне главата си на по-висока степен на развитие. След това е добавил крайниците си, които са се развили от обичайните сили на Земята. Животните, които са последвали, са могли да се развият само до степеня, до която човекът се е развил, с изключение на главата си. Те са започнали своето развитие по-късно, така че не са стигнали до човешкото развитие на главата; те остават свързани със Земята, докато човешкото същество се отделя от нея.

Това доказва, че има истинско значение да се каже: Човекът е организиран в развитието на вселената по такъв начин, че макар да е свързан с животинското царство, той се издига над него чрез духовното си развитие. Животните, които са последвали човека в своето развитие, са могли да се развият само дотолкова, доколкото човекът е развил крайниците и гръдния си кош... главата е останала закърнела, защото е трябвало да я предшества по-дълго време на развитие, като това на човека, за да може да се развие истинската глава.

Чрез художествено съзерцание на формите в развитието на света, съвестно приетата дарвинистична теория се трансформира, доколкото е научно обоснована днес. И ние осъзнаваме, че в развитието на света човекът има зад гърба си по- *дълъг период на развитие* от животните – че животните развият като своя основна форма онази част, която човекът просто добавя към главата си. По този начин човекът достига до точката, в която повдига една част от съществото си над силата на гравитацията, докато животните са изцяло подчинени на нея. Всичко, което е съставлявало нашата глава със сетивните ѝ органи, е повдигнато над силата

на гравитацията, така че не се обръща към тежка, обемна материя, а към етера, който изпълва сетивния свят. Това е така преди всичко със сетивата; бихме видели това, ако ги изучим по-отблизо. По този начин, например, човешкият орган на слуха зависи от етерна структура, не само от въздушната структура.

Чрез всичко това човекът е част не само от материалния свят, от материалния физически свят, но и от етерния външен свят. Чрез етерния свят той възприема например това, което светлината извиква пред него в света на цветовете и т.н., и т.н. Дори чрез външната си форма той се издига над тежката материя, до свободния етер, и поради тази причина ние виждаме развитието на света по различен начин, когато се издигаме от естествената наука към духовната наука.

Но когато се издигнем до художествена концепция, ние възприемаме и дейността на душевно-духовното в човека и трябва да се издигнем до такава концепция, ако искаме да разберем човешкото същество. Би трябвало например да можем да кажем: По отношение на неговото душевно-духовно, сетивно-волево същество, трябва да говорим за самота и за общ живот с другите, сякаш това са теоретични понятия, както описах днес; трябва да се издигнем до моралния свят и накрая стигаме до религиозния свят. Тези светове са преплетени и образуват едно цяло.

Ако изучаваме човека в съответствие с естественонаучния манталитет и в смисъла на съвременната цивилизация, от една страна откриваме твърдата научна необходимост на Природата, в която е вплетен и човекът, а от друга страна, откриваме, че човек може да осъзнава своето достойнство и може да каже: Аз съм истински човек, само ако може да почувства в себе си морално-религиозните импулси. Но ако честно застанем на основата на естествената наука, имаме чисти хипотези за началото и края на Земята, хипотези, които говорят за мъглявината Кант-Лаплас за началото на Земята и за топлинна смърт за края на Земята.

Ако, изправени пред естественонаучните изисквания, сега разглеждаме, в смисъла на съвременната цивилизация, морално-религиозния свят, който се разкрива интуитивно (показах това в моята „*Философия на духовната дейност*“), ако разглеждаме този свят, трябва да кажем: Ние всъщност се заблуждаваме, ние си измисляме пред себе си мъгла. Възможно ли е да повярваме, че когато земята преминава през смъртта от топлина, все още трябва да съществува нещо друго в смисъла на естествената наука освен смъртта на всички идеали?

В този момент духовната наука, или Антропософията, се намесва и показва, че душевно-духовното е реалност, че то работи върху физическото и че е поставило човека в човешка форма в еволюцията на света. Тя показва, че трябва да погледнем назад към животинските същества, които са напълно различни от днешните животни, че е възможно да се придържаме към методите на съвременната наука, но че се получават други резултати. По този начин Антропософията вмъква моралния елемент в науката за религията и по този начин Антропософията се превръща в морално-религиозно знание.

Сега ние вече не гледаме само към мъглявината Кант-Лаплас, а едновременно с това гледаме и към един изначален духовен елемент, от който се е развил описаният в Антропософията душевно-духовен свят, точно както се е развил физическият свят от физическо-земен произход. И ние гледаме и към края на земята и тъй като законите на ентропията са напълно оправдани, можем да покажем, че земята ще завърши чрез един вид смърт от топлина. Но ние гледаме към края, точно както от антропософска гледна точка можем да видим края на отделния човек: трупът му е предаден на стихии, самият човек преминава в духовен свят. Така си представяме края на земята. Научните резултати не ни смущават, защото знаем, че всичко от душевно-духовна природа, което хората са развили, ще премине през земната порта на смъртта, когато земята вече не съществува; то ще премине в ново световно развитие, точно както човекът преминава в ново световно развитие, когато преминава през смъртта.

Като наблюдаваме развитието на Земята по този начин, ние възприемаме *в средата на нейното развитие събитието на Голгота*. Виждаме как това събитие на Голгота е поставено в средата на земното развитие, защото преди това са съществували само сили, които биха довели човека до един вид парализа на неговите сили. Ние наистина се научаваме да разпознаваме (мога само да намекна за това в края на лекцията си), че по същия начин, по който чрез растителното и животинското оплождане един особен елемент навлиза в оплодения организъм, така и Мистерията на Голгота е внесла нещо в еволюцията на света от духовните светове извън Земята и това продължава да живее, то съпътства душите, докато в края на Земята те преминат към нови метаморфози на земния живот. Би трябвало да опиша цели томовете, ако исках да покажа пътя, водещ по строго съвестен научен начин от това, което ви описах днес във връзка с еволюцията на човечеството и на Вселената, до мистерията на Голгота, до появата на Христовото Същество в земното съществуване.

Но чрез духовно-научно задълбочаване много пасажии от Евангелието ще се появят в съвсем нова светлина, по различен начин от това, което досега е било възможно за западното съзнание. Нека разгледаме само следния факт: Ако вземем изцяло естественонаучна основа, трябва да си представим физическия край на земята. И тези, които продължават да стоят на тази научна основа, също ще открият, че накрая звездният свят, обграждащ земята, ще падне; те ще гледат към бъдеще, в което тази земя долу вече няма да съществува и звездите горе вече няма да съществуват. Но духовната наука ни дава сигурността, че както едно вечно същество излиза от физическото и етерното тяло всяка вечер и се връща в тях всяка сутрин, така и едно вечно същество ще продължи да живее, когато неговото индивидуално тяло падне. Когато цялата земя падне от всички човешки душевно-духовни същества, тази вечна част ще продължи да живее и ще премине към нови планетарни фази на световната еволюция.

Сега Христовите думи в Евангелията ни звучат по нов и чудесен начин: *Небето и земята ще преминат, но Моите думи няма да преминат*, и с тези думи са свързани тези на Свети Павел: *Не аз, а Христос в мен*. Ако християнинът наистина схване тези думи, ако този, който наистина разбира християнството вътрешно и който казва: „Не аз, а Христос в мен“, разбере Христовите думи: „Небето и земята ще преминат, но Моите думи няма да преминат“, тоест, това, което живее в моето вечно Същество, няма да премине, – тези думи ще блестят от Евангелието по забележителен начин, с магия, която призовава за благоговение, но ако човек е наистина честен, те не могат да бъдат разбрани директно без допълнителни усилия.

Ако се обърнем към такива и други думи с помощта на духовната наука и в антропософски смисъл, ако се обърнем към много други изказвания, които идват до нас от духовния мрак на световното развитие, на развитието на земята и човечеството, светлина ще озари тях. Наистина, сякаш светлина ще падне върху думи като „Небето и земята ще преминат, но Моите думи няма да преминат“ – светлина пада върху тях, ако ги чуем да отекват от онази област, където се е състояла Мистерията на Голгота, онова събитие, чрез което цялото развитие на Земята за първи път придобива истинския си смисъл.

Така виждаме, че духовната наука в смисъла на Антропософията се стреми преди всичко към съвместно наблюдение на строгите методи на физическия свят, но същевременно се стреми да продължи тези строги научни методи в области, където истинското ни вечно същество свети към нас, области, където и духовното същество на световното развитие излъчва своята светлина към нас, светлина, в която самото световно развитие с неговите духовни сили и Същества се явява в своя духовно-божествен характер.

В заключение на лекцията си, нека изразя следния факт: Духовно-научната Антропософия може напълно да разбере, че съвременното човечество, особено съвестните, научно мислещи хора, са свикнали да считат за реални и сигурни резултатите от причинно-следственото естественонаучно познание, резултатите от външните сетивни наблюдения, интелектуалните комбинации от тези сетивни наблюдения и експериментите. И придобивайки тази сигурност, те са придобили определено чувство като цяло към това, което може да бъде „сигурно“. Досега не е направен опит да се изучават свръхсетивните неща по същия начин, по който се изучават физическите неща. Следователно тази сигурност не би могла да бъде пренесена в свръхсетивните области. Днес хората все още вярват, че трябва да се спрат с обикновена вяра на прага на свръхсетивните светове, че са достатъчни чувства, изпълнени с благоговение, защото в противен случай биха загубили мистерията и свръхсетивният свят би бил рационализиран. Но духовната наука не се стреми да рационализира мистерията, да разсее благоговейното чувство, което човек изпитва към мистерията: тя води човека към тези мистерии чрез зрението. Антропософията оставя на мистерията нейния мистериозен характер, но я поставя в

еволюцията на света по същия начин, по който сетивните неща съществуват в сферата на световната еволюция.

И трябва да е вярно, че хората също се нуждаят от сигурност за сферите, надхвърлящи чистата Природа. Доколкото ще почувстват, че чрез духовната наука в смисъла на Антропософията не чуват никакви смътни, аматьорски и неясни разговори за духовните светове, а нещо, изпълнено със същия дух, който се изразява в съвременната наука, дотолкова човечеството ще почувства, че сигурността, която е придобило, сигурността, която е свикнало да има чрез физическия свят, може да бъде пренесена и в духовните светове. Хората ще почувстват: Ако сигурността съществува само по отношение на физическия свят, каква е ползата от тази сигурност, след като физическият свят преминава? Човекът се нуждае от вечен елемент, защото самият той иска да бъде вкоренен във вечен елемент. Той не може да признае, че тази сигурност трябва да е валидна само за преходния, тленния свят. Сигурност, сигурността на знанието, трябва да се постигне и по отношение на нетленния свят.

Това е целта, която Антропософията преследва с най-голяма скромност (следващите духовната наука Антропософията знаят това). Целта ѝ е чрез своята естествена сигурност човекът да не загуби познанието си за нетленното; чрез своята сигурност по отношение на нетленните неща той да не загуби сигурността по отношение на нетленните неща. Сигурност по отношение на нетленното, тоест сигурност по отношение на загадката на раждането и смъртта, загадката на безсмъртието, загадката на духовните световни еволюции, това е, което Антропософията се стреми да внесе в нашата цивилизация.

Антропософията вярва, че това може да бъде нейният принос към съвременната цивилизация. Защото в същата степен, в която хората смело осъзнават, че трябва да се постигне сигурност и по отношение на нетленните неща, а не само по отношение на нетленните, в същата степен те ще свикнат да гледат на Антропософията не като на нещо фантастично и като на празно индивидуално хоби, а като на нещо, което трябва да навлезе в цялата ни духовна култура, както всички други клонове на науката, и по този начин в нашата цивилизация като цяло.

